

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

**DERİK İLÇESİ HALHALI ZEYTİN ÜRETİMİNİN KIRSAL
KALKINMA KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

Gülbin ABATAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Zerrin KARAKUZULU

AĞUSTOS-2025

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DERİK İLÇESİ HALHALI ZEYTİN ÜRETİMİNİN KIRSAL
KALKINMA KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülbin ABATAY

Enstitü Anabilim Dalı: Coğrafya

“Bu tez 26/08/2025 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Zerrin KARAKUZULU	Başarılı
Doç. Dr. Kübra ERHAN	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi. Hatice TURUT	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.

Gülbin ABATAY

26/08/2025

ÖN SÖZ

“Derik İlçesi Halhali Zeytin Üretiminin Kırsal Kalkınma Kapsamında Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışma, Mardin ili Derik ilçesine bağlı Zeytinpınar, Kale, Dağ, Cevizpınar, Tepebağ, Söğütözü ve Bahçelievler mahallelerinde yetiştirilen ve ilçe ekonomisinin başlıca geçim kaynaklarından biri olan Halhali zeytin üretimini kırsal kalkınma perspektifiyle ele almayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, Halhali zeytin çeşidinin yetiştirme koşullarına ilişkin coğrafi gereksinimlerin yanı sıra, ilçede yaşanan mekânsal gelişimin zeytinlik alanlar üzerindeki olumsuz etkilerinin belirlenmesine yönelik çeşitli veriler toplanmıştır. Bu veriler, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) kullanılarak analiz edilmiş; haritalandırma ve mekânsal modelleme teknikleriyle desteklenmiştir. Bu doğrultuda, 1990–2024 yılları arasında zeytin üretim alanlarında meydana gelen değişimlerin ve azalma oranlarının ortaya konulması, ileride yapılacak akademik çalışmalara kaynaklık etme potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca bu çalışmanın, Halhali zeytinin yerel ekonomiye katkısının artırılması ve sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanmasına yönelik olarak yerel yönetimlere stratejik planlama açısından yol gösterici nitelikte olması beklenmektedir.

Lisans ve Yüksek lisans eğitim sürecimde bana yol gösteren, akademik bilgisini benden esirgemeyen, her türlü desteğini sağlayan çok kıymetli hocam, danışmanım ve bölüm başkanım Prof. Dr. Zerrin KARAKUZULU'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Lisans ve Yüksek lisans eğitim hayatımda fikirleriyle yolumu aydınlatan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Hatice Turgut'a tüm emek ve katkıları için teşekkür ederim. Değerli katkılarından dolayı jüri üyeliğimi yapan Doç. Dr. Kübra ERHAN hocama teşekkür ederim. Haritaların hazırlanması hususunda bana rehberlik eden saygıdeğer hocam Doç. Dr. Fatih ARICI ve değerli dostum Onur ERGELEN'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca Sakarya Üniversitesi Coğrafya Bölümü hocalarım Prof. Dr. Beyza USTAOĞLU, Prof. Dr. Cercis İKİEL, Doç. Dr. Derya Evrim KOÇ, Doç. Dr. Mehmet Fatih DÖKER, Doç. Dr. Muhammet KAÇMAZ, Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATALAY DUTUCU, Arş. Gör. Dr. Gülbahar UZUNAY, Arş. Gör. Dr. Hatice KILAR ve Arş. Gör. Dr. Yunus Emre MUTLU hocalarıma çok teşekkür ederim.

Tezin veri temini noktasında katkıda bulunan ve şuan Nusaybin İlçe Kaymakamı görevini yapmakta olan Sn. Evren ÇAKIR'a, T.C. Derik Kaymakamlığı, Gıda Tarım Ve

Hayvancılık Bakanlığı Derik İlçe Müdürlüğü personellerine katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Tüm zorluklara rağmen eğitim hayatım boyunca yanımda olarak bugünlere gelmemde büyük emek ve fedakrlık gösteren değerli anneme, babama, abilerime ve ablalarımaminnettarım. Aynı zamanda, bu sreğte maddi ve manevi desteğini her zaman yanımda hissettiren kıymetli büyüğüm ve amcam mer DOğAN'a Őükranlarımı sunarım. Tez yazım sürecinde moral kaynağım olan sevgili yeğenim Fidan BEŐEREN'e; ayrıca, her zaman yanımda olduklarını hissettiren ve desteğini esirgemeyen değerli dostlarım Emrah YAVUZ, Gülcan KADİT, RevŐan KAYA ve Rozerin ÇELİK'e iğten teşekkürlerimi sunarım.

Bu tez, eğitim hayatım boyunca yanımda olmasını dilediğim ve bu süreci tamamladığımı görmesini çok arzu ettiğim kıymetli ağabeyim Zlf ABATAY'a; ayrıca, ilçemizin çok yönlü kalkınmasına zeytin projeleri aracılığıyla önemli katkılar sunan ve bu uğurda büyük emekler sarf eden aziz Őehidimiz Kaymakam Muhammet Fatih SAFİTRK'e ithaf edilmiştir.

Bu alıŐma Türkiye Kalkınma Vakfı tarafından desteklenmiştir. Çalışmanın yürütülmesinde ki desteklerinden dolayı Türkiye Kalkınma Vakfı Eğitim Birimine teşekkür ederim.

Gülbin ABATAY

26/08/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
GRAFİK LİSTESİ.....	iv
HARİTA LİSTESİ.....	v
GÖRSEL LİSTESİ	vi
TABLO LİSTESİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. Kalkınma	6
1.2. Kırsal Kalkınma.....	8
1.3. Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma	9
2. BÖLÜM: DERİK İLÇESİ'NİN HALHALİ ZEYTİNİ DESTEKLEYEN FİZİKİ VE BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ.....	11
2.1. Halhali Zeytinini Destekleyen Fiziki Coğrafya Özellikleri.....	11
2.1.1. Yüzey Şekilleri	11
2.1.2. İklim	14
2.1.3. Hidrografya	20
2.1.4. Toprak	23
2.2. Halhali Zeytinini Destekleyen Beşeri Coğrafya Özellikleri.....	25
2.2.1. Nüfus	25
2.2.2. Yerleşme.....	27
2.2.3. Ekonomi	30
3. BÖLÜM: HALHALİ ZEYTİNİ.....	36
3.1. Halhali Zeytinin Kalite Bakımından Önemi.....	36
3.2. Derik'in Mekânsal Gelişim Süreci İle Birlikte Zeytinlik Alanların İmara Açılması	41
3.3. Halhali Zeytinin Kırsal Kalkınma Bağlamında Değerlendirilmesi	46

SONUÇ	51
KAYNAKÇA.....	56
ÖZ GEÇMİŞ	59

KISALTMALAR

CBS : Coğrafi Bilgi Sistemleri

Corin : Coordination of Information on the Environment

ÇKS : Çiftçi Kayıt Sistemi

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Derik İlçesinin Uzun Yıllık Ortalama Yağış Değerlerinin Mevsimlere Göre Dağılışı	17
Grafik 2: Derik İlçesinin Uzun Yıllık Ortalama Yağış Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı	20
Grafik 3: Toplam Nüfus İçerisinde İlçe Merkezinin Nüfusu Oranı	27
Grafik 4: Derik İlçesinin Arazi Kullanımının Oransal Dağılışı	31
Grafik 5: Derik Zeytin Dikim Alanı Yıllara Göre Değişimi	32
Grafik 6: Mardin İlinde Zeytin Üretim Alanlarının İlçelere Göre Dağılımı (%): Derik İlçesinin Üretim Alanındaki Payı	39
Grafik 7: Mardin İli Zeytin Üretimi İçerisinde Derik İlçesinin Oransal Payı	39

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Çalışma Sahasının Yüzey Şekilleri Haritası	13
Harita 2: Derik İlçesi Uzun Yıllık Ortalama Yağış Miktarı Haritası	15
Harita 3: Derik İlçesi Uzun Yıllık Ortalama Sıcaklık Dağılışı Haritası	19
Harita 4: Çalışma Sahasının Hidrografi Haritası	22
Harita 5: Çalışma Sahasının Toprak Dağılım Haritası	24
Harita 6: Çalışma Sahasının Lokasyon Haritası	25
Harita 7: Derik İlçesi Nüfus Yoğunluğu Haritası	26
Harita 8: Çalışma Sahasının 1990 ve 2018 Yılları Arazi Kullanım Haritası	44
Harita 9: Çalışma Sahası İçin Turizm Entegre Öneri Alanı	54

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1: Çalışma Sahasının Google Earth 2024 Uydu Görüntüsü.....	29
Görsel 2: Çalışma Sahasındaki Zeytin Bahçeleri	33
Görsel 3: Halhali Zeytin Çeşidi	37
Görsel 4: Halhali Zeytin Üretim Alanı	38
Görsel 5: Çalışma Sahasının 2004 Google Earth Pro Görüntüsü	45
Görsel 6: Çalışma Sahasının 2024 Google Earth Pro Görüntüsü	46

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Çalışma Sahasında Büyük Toprak Gruplarının Dağılışı	23
Tablo 2: 2012-2020 Yılları Arası Derik Toplam Zeytin Ağacı Sayısı	33

ÖZET	
Başlık: Derik İlçesi Halhali Zeytin Üretiminin Kırsal Kalkınma Kapsamında Değerlendirilmesi	
Yazar: Gülbin ABATAY	
Danışman: Prof. Dr. Zerrin KARAKUZULU	
Kabul Tarihi: 26/08/2025	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 59 (ana kısım)
Bu tez çalışması, Türkiye’de Halhali zeytin çeşidinin genetik kökeninin bulunduğu Mardin ili Derik ilçesinde gerçekleştirilmiş olup, bu zeytin türünün kırsal kalkınmadaki rolünü ve potansiyelini çok boyutlu bir yaklaşımla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Derik ilçesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin önemli bir zeytin üretim alanı olmasının yanı sıra, Halhali zeytin çeşidinin doğal yetişme ortamı ve tarihsel üretim merkezi olarak öne çıkmaktadır. Ancak son yıllarda yaşanan hızlı kentsel yayılma, kontrolsüz mekânsal gelişim ve tarım arazilerinin imara açılması gibi nedenlerle zeytinlik alanlar üzerinde ciddi baskılar oluşmuştur. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, Halhali zeytin üretiminin kırsal kalkınmaya olan katkısını ortaya koymak, mevcut üretim alanlarının korunmasına yönelik planlama önerileri sunmak ve bu süreci mekânsal verilerle destekleyerek bilimsel temele dayandırmaktır. Araştırma kapsamında öncelikle Halhali zeytinin yetişme koşulları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Jeomorfolojik, iklimik, pedolojik ve hidrografik faktörler zeytin üretimi üzerindeki etkileri bakımından analiz edilmiş; Zeytinpınar, Söğütözü, Gab Vadisi gibi mikro coğrafi birimler çalışma sahası olarak seçilmiştir. Bu alanlarda zeytin bahçelerinin sulama kaynakları, toprak yapısı ve iklimsel özellikleri değerlendirilerek, Halhali zeytinin bölgeye özgü karakteristikleri ortaya konmuştur. Yöntemsel olarak çalışma, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) teknolojilerinden faydalanılarak yürütülmüştür. Google Earth Pro programı aracılığıyla çalışma sahasının sınırları çizilmiş, elde edilen veriler ArcGIS 10.5 yazılımında işlenerek hem tarihsel hem de güncel üretim alanları haritalandırılmıştır. 1990–2024 yılları arasındaki döneme ait mekânsal değişimler analiz edilmiş; bu değişimlerin oranları, nedenleri ve sonuçları değerlendirilmiştir. Elde edilen mekânsal veriler, tarım alanlarının daralması, zeytinliklerin parçalanması ve verim düşüklüğü gibi sorunlara ışık tutmuştur. Sonuç olarak, Halhali zeytin çeşidinin Derik ilçesindeki üretimi, sadece tarımsal bir faaliyet olmanın ötesinde, bölgenin kırsal kalkınmasında önemli bir kaldıraç niteliği taşımaktadır. Bu çalışma, CBS destekli mekânsal analizlerle zeytinlik alanların dönüşümünü ortaya koyarak literatüre katkı sunmakta ve sürdürülebilir tarım politikaları çerçevesinde yerel yönetimlere yol gösterici bir kaynak olma potansiyeli taşımaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Halhali Zeytini, Derik, Kırsal Kalkınma, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), Mekânsal Analiz	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Evaluation of Derik District Halhali Olive Production within the Scope of Rural Development	
Author of Thesis: Gülbin ABATAY	
Supervisor: Prof. Dr. Zerrin KARAKUZULU	
Accepted Date: 26/08/2025	Number of Pages: ix (pre text) + 59 (main body)
This thesis study was conducted in the Derik district of Mardin province, known as the genetic origin of the Halhali olive variety in Türkiye. The main objective of the study is to evaluate the role and potential of Halhali olive production in the context of rural development through a multidimensional approach. Derik stands out not only as a significant olive production area in the Southeastern Anatolia Region but also as the natural habitat and historical center of Halhali olive cultivation. However, in recent years, rapid urban expansion, uncontrolled spatial development, and the conversion of agricultural lands into urban zones have exerted increasing pressure on olive groves. Accordingly, this research aims to highlight the contribution of Halhali olive production to rural development, propose planning strategies for the protection of production areas, and support the process with spatial data grounded in scientific analysis. Within the scope of the study, the environmental conditions required for Halhali olive cultivation were examined in detail. Geomorphological, climatic, pedological, and hydrographic factors were analyzed to determine their influence on olive farming. Specific micro-geographic locations such as Zeytinpınar, Söğütözü, and Gab Valley were selected as the study area. The irrigation sources, soil characteristics, and climatic suitability of these regions were evaluated to better understand the ecological needs of Halhali olive cultivation. Methodologically, the study employed Geographic Information Systems (GIS) technologies. The boundaries of the study area were drawn using Google Earth Pro, and data were processed using ArcGIS 10.5 software to map historical and current olive production areas. Spatial changes between the years 1990 and 2024 were analyzed, and the extent, causes, and consequences of these changes were assessed. The results highlighted significant issues such as the shrinkage of agricultural lands, fragmentation of olive groves, and declines in productivity. In conclusion, Halhali olive production in Derik represents more than a local agricultural activity; it serves as a strategic driver of rural development in the region. By presenting GIS-supported spatial analyses, this study aims to contribute to the academic literature and offer a guiding resource for local authorities in the development of sustainable agricultural and spatial planning policies.	
Keywords: Halhali Olive, Derik, Rural Development, Geographic Information Systems (GIS), Spatial Analysis	

GİRİŞ

Dünya nüfusunun halen yarısını kırsal nüfusun oluşturduğu düşünülür ise, kırsal nüfus ve kırsal alan planlamalarının sürdürülebilir kalkınma açısından önemini koruduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Gelişmekte olan ülkelerin, özellikle de Türkiye gibi tarım potansiyeli yüksek olan ülkelerin kırsal kalkınma açısından ellerinde bulunan en önemli argüman tarımdır. Kalkınma çabası sürerken, sanayileşme sürecinde maalesef tarım göz ardı edilen bir sektör olmuştur. Oysaki sanayi için ham maddenin büyük bir kısmı tarımsal üretimden sağlanırken, tarımsal nüfus da sanayi faaliyetlerinden elde edilen mamül maddelerin en önemli tüketicilerindendir. Alım gücü iyi olan çiftçi, aynı zamanda sanayi faaliyetlerinin gelişmesinde etkili olup, pazarın gelişmesinde de büyük paya sahiptir. Nitekim eski Tanzania Devlet Başkanı Dr. Julius Nyerere'in (1968) de belirttiği gibi 'Başka insanlar Ay'a varmayı hedefleyebilirken ve gelecekte bizim de hedefimiz Ay'a varmak olabileceksen hâlihazır planlarımızın köylere varmayı hedeflemesi gerekir (Tümertekin ve Özgüç, 1999).' Bu bağlamda bizde ülke olarak yüksek teknoloji ve sanayi yatırımlarımızı yüksek hedefler ile sürdürmeye devam ederken kırsal alanlarımızı, tarımsal üretimimizi, üretim yöntemlerimizi kırsal kalkınma hedefi doğrultusunda korumalı ve geliştirmeliyiz. Ayrıca küreselleşen dünya ekonomisi için, tarımsal üretim en önemli öğelerden biridir. Bu bağlamda küreselleşme her ne kadar ülke ekonomilerinin üzerinde bir dünya ekonomisini yaratmış olsa da, yerelin kalkınması ve kalkındırılması son derece önemlidir. Çünkü küresel aynışma, aslında farklı olanın daha değerli hale gelmesi için de büyük fırsatlar yaratmaktadır (Abatay ve Karakuzulu, 2024)''.

Yerelde kırsal alanlarını kalkındırabilmiş, geleneksel tarımı güçlü olan, kendi kendini besleyebilen bir ülke, ekonomik, sosyal ve siyasi alanda bağımsız hareket edebilme imkânına sahip olabilir. Bir ülkenin kendine özgü tarımsal üretim tarzı ve potansiyeli ne kadar güçlü olursa, bağımsız ekonomik planlamalar yapabilme kabiliyeti de o ölçüde güçlü olur. İktidarlar kentlere, kentler ise kırsala muhtaçtır. Kırsal bölgede tarım ihmal edildiği an bütün sistem çöker (Tokalak, 2010). Nitekim bugün yüksek gıda fiyatları ülke ekonomimiz üzerinde ciddi sorun yaratmaktadır. Sevindirici olan kısım bu konuda farkındalığın oluşmuş olmasıdır. Ancak küreselleşen dünyada, hızlı değişime ayak uydurabilmek için mevcut potansiyellerin tek argümana bağlı olarak planlanması yeterli olmamaktadır. Bu nedenle kırsal alanlar için yapılacak planlamalarda fiziki, ekonomik,

sosyal ve kültürel planlamaların birlikte yapılması ve değerlendirilmesi önemlidir. Bu bağlamda; Derik gibi kendine özgü tarımsal ürün ve üretim yöntemlerine, kültürel ve tarihi zenginliğe sahip olan ve kırsal karakterini halen muhafaza etmiş bir sahanın, çok yönlü planlanması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için son derece önemlidir. Çünkü planlamalar ne kadar küçük ölçekli alanlar için yapılırsa o kadar uygulanabilir olmaktadır. Lokal planlamalarda potansiyel, sorunlar ve yapılması gerekenler detaylı bir şekilde belirlenebilmekte ve bu ölçüde de uygulanabilirliği artmaktadır.

Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu, Mardin ili Derik ilçesinde yetiştirilen Halhali zeytin çeşidinin kırsal kalkınma bağlamında değerlendirilmesidir. Çalışmada, Halhali zeytin üretim alanlarının mekânsal dağılımı ile son yıllarda yaşadığı mekânsal değişim incelenmiş; bu süreçte kentsel gelişim ve tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı gibi etkenlerin zeytinlikler üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur. Ayrıca, Halhali zeytininin yerel ekonomi, sosyo-kültürel yaşam ve sürdürülebilir kalkınmadaki rolü irdelenmiş; üretim alanlarının korunmasına ve geliştirilmesine yönelik planlama yaklaşımları ele alınmıştır.

Araştırmanın Önemi

Bu tez çalışmasının yürütüldüğü saha, Mardin ili Derik ilçe merkezinde yer almakta olup, Türkiye açısından önemli bir tarımsal değer olan Halhali zeytin çeşidinin üretim merkezlerinden biridir. Halhali zeytini, hem yerel pazarda hem de uluslararası yarışmalarda elde ettiği başarılarla öne çıkmakta ve ülkemizi temsil etme potansiyeline sahip önemli bir tarımsal üründür. Çalışma sahası, tarımsal üretim potansiyeli bakımından geniş ve verimli arazilere sahip olmakla birlikte, ekonomik gelişimini tamamlamamış bir bölge niteliğindedir.

Bölgedeki tarımsal faaliyetlerin kırsal kalkınma politikaları çerçevesinde değerlendirilmesi ve tarım alanlarının alternatif sektörlerle, özellikle de turizmle entegrasyonu, yerel ekonomiye sürdürülebilir katkılar sunabilecek önemli bir fırsat alanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda Halhali zeytinin ekonomik bir ürün olmanın ötesinde, bölgeye özgü kültürel bir miras unsuru olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu zeytin çeşidinin tarihsel süreklilik taşıyan üretim geçmişi ve yöre halkı nezdindeki sosyo-kültürel karşılığı, çalışmanın seçilmesindeki temel etkenlerden biri olmuştur.

Öte yandan, artan nüfus ve buna bağlı olarak gelişen konut ihtiyacı nedeniyle son yıllarda tarım arazileri üzerinde yoğun bir yapılaşma baskısı oluşmuş; bu durum özellikle tarihî zeytin bahçelerinin imara açılmasıyla somut bir tehdit haline gelmiştir. Yüzyıllardır süregelen bir üretim kültürünün ve biyolojik çeşitliliğin taşıyıcısı olan bu zeytinliklerin yok olması, bölge için telafisi güç sonuçlar doğurabilecektir. Bu nedenle, zeytin bahçelerinin korunması ve üretimin sürdürülebilirliğinin sağlanması, yalnızca çevresel değil aynı zamanda ekonomik ve kültürel bir sorumluluk olarak ele alınmalıdır.

Bu tez, Halhali zeytin üretiminin mekânsal ve sosyoekonomik boyutlarını yerel düzeyde ele alması yönüyle özgün nitelikler taşımaktadır. Konunun dar bir coğrafi ölçekte detaylı biçimde incelenmesi, saha özelinde uygulanabilir politika önerileri geliştirilmesine olanak tanımakta; bu yönüyle çalışma, hem akademik literatüre hem de yerel yönetim ve planlama süreçlerine katkı sunmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Mardin ili Derik ilçesi sınırları içerisinde yer alan zeytin üretim alanlarını mekânsal ve sosyoekonomik boyutlarıyla ele alarak, bölgeye özgü Halhali zeytin çeşidinin kırsal kalkınmadaki rolünü değerlendirmek ve artan kentsel gelişim baskıları karşısında bu alanların korunmasına yönelik planlama önerileri geliştirmektir. Derik ilçesi için önemli bir tarımsal gelir kaynağı olan Halhali zeytin üretimi, hem ekonomik sürdürülebilirlik hem de kültürel miras açısından stratejik bir değer taşımaktadır. Ancak son yıllarda yaşanan mekânsal yayılma ve tarım alanlarının imara açılması gibi gelişmeler, bu üretim alanlarının geleceğini tehdit etmektedir.

Bu kapsamda çalışmada, Halhali zeytin çeşidinin ekolojik ve coğrafi gereksinimleri, mevcut üretim alanlarının konumu, zeytin tahsis alanlarının dağılımı ve bu alanların korunmasına ilişkin stratejik planlama önerileri ele alınacaktır. Ayrıca, Halhali zeytininin kırsal ekonomi üzerindeki etkisi, üretim-tüketim ilişkileri ve bölge halkı açısından taşıdığı sosyoekonomik değer de analiz edilecektir. Tüm bu unsurlar, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) kullanılarak mekânsal analizlerle desteklenecek ve çalışma sahasına ilişkin güncel veri temelli değerlendirmeler yapılacaktır.

Bu yönüyle çalışma, hem yerel kalkınma politikalarının şekillendirilmesine katkı sunmayı hem de zeytin üretim alanlarının sürdürülebilir yönetimi için bilimsel bir kaynak oluşturmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, Derik ilçesi sınırları içerisinde yer alan zeytin üretim alanlarının kırsal kalkınma bağlamında değerlendirilmesi amacıyla saha temelli bir yaklaşım benimsenmiş ve çeşitli coğrafi bilgi teknolojilerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın temel hedefi, Halhali zeytin üretimini destekleyen fiziki ve beşerî coğrafya unsurlarını tespit ederek, zeytinlik alanların mekânsal gelişimini ve değişimini analiz etmektir. Bu doğrultuda ArcGIS 10.5, Google Earth Pro ve Microsoft Excel yazılımları aktif biçimde kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında öncelikle mevcut zeytinlik alanlar ile Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından belirlenen zeytin tahsis bölgeleri tespit edilmiştir. Google Earth Pro üzerinden elde edilen çizim verileri KMZL formatına dönüştürülerek ArcGIS ortamına aktarılmış ve bu veriler doğrultusunda arazi kullanım haritaları oluşturulmuştur. Tüm veriler mekânsal analiz için tek bir veri tabanı altında birleştirilmiş ve uyumlaştırılmıştır.

Zeytinliklerin yıllar içindeki mekânsal dönüşümünü incelemek amacıyla, CORINE Arazi Kullanım Veri tabanından temin edilen 1990 ve 2018 yıllarına ait veriler kullanılmıştır. Bu veriler Arc GIS 10.5 yazılımı aracılığıyla analiz edilmiş ve çalışma sahasına özgü Arazi Kullanım Haritaları oluşturulmuştur. Böylece, kentsel gelişim ve imar faaliyetleri nedeniyle yerleşime açılan zeytinlik alanlar tespit edilmiş; zamansal değişimlerin görselleştirilmesi sağlanmıştır.

Zeytin tarımı için elverişli çevresel koşulların belirlenmesi amacıyla iklimsel faktörler detaylı şekilde analiz edilmiştir. Sıcaklık ve yağış parametrelerine ilişkin veriler, Climate-Data.org platformu ve Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) kaynaklarından temin edilmiştir. Elde edilen iklim verileri hem CBS ortamında haritalandırılmış hem de Microsoft Excel yazılımında istatistiksel olarak analiz edilerek grafik ve tablolarla desteklenmiştir. Ayrıca, sahada zeytinlik alanların zaman içindeki değişimini daha ayrıntılı şekilde ortaya koymak üzere Derik İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden temin edilen Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) verileri kullanılmıştır. Ancak, bölgede yaygın olan kayıt dışı tarım uygulamaları nedeniyle verilerde çeşitli eksiklik ve uyumsuzluklarla karşılaşmıştır. Bu sorunların giderilmesi amacıyla, Google Earth Pro üzerinde manuel olarak yapılan çizimlerle zeytinlik alanlar yeniden haritalandırılmış ve verilerin doğruluk seviyesi artırılmıştır. Bu yöntemsel yaklaşım sayesinde, zeytin üretim alanlarının mekânsal sınırları, dönüşüm süreçleri ve kırsal kalkınmadaki yeri bilimsel verilerle

desteklenerek ortaya konulmuştur. Araştırmanın birinci bölümünde, çalışmanın kuramsal temelini oluşturan Kalkınma, Kırsal Kalkınma ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma kavramları ele alınmıştır. Bu kavramların birbiriyle olan ilişkileri, kırsal alanların sosyo-ekonomik gelişimine etkileri ve sürdürülebilirlik ilkeleri ışığında değerlendirilerek, araştırmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Kavramların detaylı olarak incelenmesi, kalkınma sürecinin yalnızca ekonomik göstergelerle sınırlı olmadığını; sosyal, çevresel ve kültürel boyutların da bu sürece entegre edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

İkinci bölümde, zeytin üretimini etkileyen coğrafi koşullar Fiziki Coğrafya ve Beşeri Coğrafya başlıkları altında incelenmiştir. Zeytin üretiminin mikro ölçekte bile üretim dalgalanmaları göstermesi, bu sınıflandırmayı gerekli kılmıştır. Arazi morfolojisinin; iklim, hidrografi ve yerleşme gibi unsurları doğrudan etkileyerek zeytin dağılışı üzerinde belirleyici rol oynaması, bu bölümde detaylı biçimde ortaya konmuştur.

Üçüncü bölümde ise, çalışma sahasına özgü Derik Halhali Zeytini hakkında genel bilgiler sunulmuş, bu zeytin çeşidinin kalitesi ve ekonomik değeri çerçevesinde Derik ilçesi için taşıdığı önem incelenmiştir. Zeytin arazilerinin şehirleşme ve mekânsal büyüme baskısı altında imara açılması ile oluşan temel sorunlara yer verilmiş; bu bağlamda Halhali zeytinin kırsal kalkınmadaki potansiyeli ve işlevi de değerlendirilmiştir.

Çalışma, son bölümü olan Sonuç ve Öneriler kısmı ile tamamlanmış; araştırmadan elde edilen bulgular ışığında hem yerel hem de bölgesel ölçekte sürdürülebilir kırsal kalkınmayı destekleyecek çözüm önerilerine yer verilmiştir.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturan Kalkınma, Kırsal Kalkınma ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma kavramlarına yer verilecektir.

1.1. Kalkınma

Kalkınma kavramı, toplumların ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel alanlarda ilerlemesini ve yaşam kalitesinin artırılmasını amaçlayan kapsamlı bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç, yalnızca ekonomik büyümeye indirgenmeyip; bireylerin refah seviyesinin yükseltilmesi, eğitim ve sağlık gibi temel insani haklara erişimin kolaylaştırılması gibi çok boyutlu hedefleri içermektedir (DPT, 2010). Kalkınma olgusu, toplumsal yapının tüm bileşenlerini bütüncül bir yaklaşımla etkileyen dinamik bir süreçtir. Bu nedenle, kalkınmanın sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için yalnızca ekonomik göstergeler yeterli olmayıp, sosyal göstergelerin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda kalkınmanın başarılı ve sürdürülebilir sonuçlar doğurabilmesi; yoksullukla mücadele, istihdam olanaklarının artırılması ve toplumsal katılımın güçlendirilmesi gibi sosyal politikaların etkin biçimde uygulanmasına bağlıdır (Keleş, 2011).

Kalkınma, yalnızca ekonomik büyümeyi ifade eden dar kapsamlı bir olgu olmaktan çıkarak, günümüzde çok boyutlu bir toplumsal dönüşüm süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda kalkınma, bireylerin yaşam standartlarının artırılmasını, temel hizmetlere erişimin iyileştirilmesini ve fırsat eşitliğinin sağlanmasını hedefleyen yapısal değişimleri içermektedir. Nitekim kalkınma süreci; ekonomik göstergelerin ötesine geçerek, eğitime erişim, sağlık hizmetlerinin yaygınlığı, çevresel sürdürülebilirlik, toplumsal cinsiyet eşitliği ve demokratik yönetim gibi unsurları da kapsamına almıştır. Böylece kalkınma, yalnızca makro düzeyde ekonomik büyüme oranlarıyla değil, aynı zamanda bireylerin gündelik yaşam kalitelerinin artırılmasıyla da ölçülür hale gelmiştir.

Kalkınmanın kapsamlı bir biçimde ele alınması, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi uluslararası kuruluşların insan odaklı kalkınma yaklaşımını benimsemesiyle daha da belirginleşmiştir. Bu yaklaşım, ekonomik göstergelerin ötesinde, bireylerin potansiyellerini gerçekleştirebilme olanaklarına sahip olması gerektiğini vurgular. Dolayısıyla, eğitim düzeyi, sağlık durumu, istihdam olanakları ve yaşanabilir bir çevre

gibi faktörler kalkınmanın ayrılmaz bileşenleri haline gelmiştir. Bu çerçevede insan gelişmişliği, sadece gelir artışıyla değil, aynı zamanda insanların sağlıklı, üretken ve anlamlı bir yaşam sürebilme kapasitesiyle de ilişkilendirilmiştir.

Kalkınma olgusu, ülkelerin yalnızca ekonomik performanslarına değil, aynı zamanda sosyal bütünlüklerine, çevresel sürdürülebilirliklerine ve kurumsal yapılarına da bağlıdır. Bu nedenle kalkınma sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için güçlü bir kurumsal yapı, etkin bir yönetim anlayışı ve şeffaf bir kamu yönetimi büyük önem taşımaktadır. Kalkınma, ancak bu tür yapısal koşulların sağlanması durumunda toplumun tüm kesimlerine eşit biçimde yansiyabilir ve uzun vadeli bir istikrar sağlayabilir.

Ayrıca kalkınma, küreselleşme ile birlikte daha karmaşık bir yapıya bürünmüş, ülkelerin sadece kendi iç dinamikleriyle değil, uluslararası ekonomik, politik ve çevresel ilişkilerle de şekillenmeye başlamıştır. Bu durum, kalkınma stratejilerinin yerel özgünlükleri dikkate alan, fakat aynı zamanda küresel eğilimleri göz ardı etmeyen çok yönlü yaklaşımlarla tasarlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SDG'ler), yalnızca az gelişmiş ülkeleri değil, tüm dünyayı kapsayan bütüncül bir kalkınma vizyonunun parçası olarak önem kazanmıştır.

Kalkınmanın temel dinamiklerinden biri de toplumsal kapsayıcılıktır. Bir kalkınma süreci, yalnızca belirli bir kesimin refah düzeyini artırıyorsa, bu durum toplumsal eşitsizlikleri derinleştirebilir ve uzun vadede sürdürülebilirlikten uzaklaşılmasına yol açabilir. Bu nedenle, kalkınmanın tüm toplumsal grupları kapsayacak şekilde tasarlanması, özellikle kadınlar, gençler, yaşlılar ve dezavantajlı grupların kalkınma süreçlerine etkin biçimde dâhil edilmesi gerekmektedir. Sosyal adaletin ve katılımcılığın sağlandığı kalkınma modelleri, sadece ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda sosyal uyumu ve toplumsal dayanışmayı da güçlendirmektedir.

Sonuç olarak, kalkınma, artık sadece ekonomik göstergelere dayalı olarak tanımlanan bir süreç olmaktan çıkarak, sosyal, kültürel, çevresel ve yönetsel boyutları içeren çok katmanlı bir dönüşüm süreci olarak ele alınmaktadır. Bireylerin yaşam kalitesinin artırılması, temel hak ve hizmetlere erişimin sağlanması, çevresel kaynakların korunması ve toplumsal katılımın güçlendirilmesi gibi unsurlar kalkınmanın vazgeçilmez bileşenleri olarak görülmektedir. Bu nedenle kalkınma, bütüncül ve sürdürülebilir bir anlayışla ele alınmalı; sadece ekonomik büyüme değil, aynı zamanda insan onuruna yakışır bir yaşam düzeyine ulaşma hedefi de gözetilmelidir.

1.2. Kırsal Kalkınma

Kırsal kalkınma, kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin yaşam standartlarını ve yaşam düzeylerini ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarda iyileştirmeyi hedefleyen, çok boyutlu ve bütüncül bir kalkınma sürecidir. Kırsal kalkınma, aynı zamanda insan yaşamına olumsuzluklar getiren kırsal çevre koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışma dinamikleri olarak da ele alınabilir (Tolunay ve Akyol, 2009). Kırsal kalkınma süreci, yalnızca tarımsal üretimle sınırlı kalmayıp; kırsal altyapının güçlendirilmesi, istihdam olanaklarının çeşitlendirilerek artırılması, doğal kaynakların sürdürülebilir ve verimli biçimde kullanılması, yerel kapasitenin geliştirilmesi ve toplumsal refahın artırılması gibi çok yönlü hedefleri kapsamaktadır. Bu bağlamda kırsal kalkınma, yerel yönetim mekanizmalarının etkinliğini esas alan, katılımcı ve bütüncül kalkınma yaklaşımlarına dayalı bir politika seti olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede kırsal kalkınmanın temel amacı; kırsal alanların sürdürülebilirliğini sağlamak, kırsal ve kentsel yaşam arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkları azaltmak, mevcut doğal kaynak potansiyelinden çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda yararlanmak, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının kalkınma süreçlerine aktif katılımını teşvik etmek ve kırsal toplumun yaşam standartlarını bütüncül bir yaklaşımla iyileştirmek olarak tanımlanmaktadır (Katipoğlu, 2019). Diğer bir deyişle, kırsal kalkınma; hem çevresel hem de toplumsal sürdürülebilirliği gözeterek, kırsal bölgelerin refah seviyesini artırmayı, kentle olan gelişmişlik farkını azaltmayı ve yerel paydaşların sürece etkin biçimde katılımını sağlamayı amaçlamaktadır.

Kırsal kalkınma, bir bölge için sadece tarımsal gelişim ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda beraberinde ekonomik ve sosyal büyümenin de gelişimi olarak düşünülebilmektedir. Kırsal toplumların tarımsal gelişimi ve ekonomik gelişimi ile birlikte bütünleşen bu süreç, toplumun yaşam standartlarının da gelişimine katkı sunmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde kırsal kalkınma hedefleri, bir yandan doğal kaynakların etkin ve sürdürülebilir biçimde kullanılması, üretim sektörlerinin geliştirilmesi ve buna bağlı olarak sanayileşmenin sağlanması, teknoloji temelli uygulamaların hızlandırılması ve elde edilen teknolojik bilginin doğru biçimde kullanılarak gelecekte kırsal alanda yaşayan nüfusa aktarılması gibi ekonomik odaklı unsurlar üzerinde yoğunlaşırken; diğer yandan tarımsal verimliliğin artırılması, altyapı sistemlerinin güçlendirilmesi ve kırsal nüfusun eğitim, beslenme,

barınma ve sağlık gibi temel yaşam ihtiyaçlarının karşılanmasını gerekli kılmaktadır (Ergelen, 2024).

Kırsal kesimde yaşayan bireyler, büyük ölçüde bulundukları bölgenin mevcut kaynaklarına dayalı olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Bu çerçevede, tarımsal üretim potansiyeli yüksek olan Türkiye gibi ülkelerde, kırsal toplumların yerel kaynakları etkin bir biçimde kullanarak tarımsal verimliliği artırmaları, kırsal kalkınma açısından önemli bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

1.3. Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma

‘Sürdürülebilirlik’ kavramı, genel olarak "süreklilik taşıma" ya da "daimi olma yetisi" şeklinde tanımlanmaktadır. Buna bağlı olarak “sürdürülebilir kalkınma” ise, bugünün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama imkânlarını riske atmayan bir kalkınma yaklaşımı olarak ifade edilmektedir (Çetin, 2006). Sürdürülebilir kalkınma, kalkınmanın yalnızca belirli bir dönemle sınırlı kalmayıp uzun vadede devamlılık göstermesini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, insan ile doğa arasında bir denge kurarak, doğal kaynakları tüketmeden hem mevcut hem de gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yaşam ve kalkınma düzeni oluşturmayı amaçlamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma; ekonomik, sosyal, mekânsal, kültürel ve çevresel olmak üzere çok boyutlu bir yapıya sahiptir ve bu boyutların her biri birbirini karşılıklı olarak etkilemektedir (Kaypak, 2011). Kırsal bölgelerde ekonomik büyümeyi sağlarken aynı zamanda toplumsal refahın artırılmasını ve çevresel kaynakların korunmasını gözeten, uzun vadeli ve bütüncül bir kalkınma modelidir. Bu yaklaşım, yalnızca tarımsal faaliyetlerle sınırlı kalmayıp, tarım dışı ekonomik etkinliklerin çeşitlendirilmesini, kırsal nüfusun yaşam kalitesinin yükseltilmesini ve doğal kaynakların gelecek kuşakların ihtiyaçlarını da dikkate alacak şekilde sürdürülebilir bir biçimde yönetilmesini hedeflemektedir. Bu kavram ekonomik büyüme, sosyal adalet ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde, kırsal alanlarda dengeli ve kapsayıcı bir gelişim sürecinin inşasını amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, çalışma alanlarında mevcut kaynakların günümüzde etkin bir şekilde kullanılması ve bu kaynakların gelecekte de sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla çeşitli planlamalar yapılmakta; yalnızca tarımsal faaliyetlerle sınırlı kalınmayarak, aynı zamanda turizm ile de sürdürülebilirlik sağlanmaktadır.

Tarımda kırsal kalkınma, sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda; tarımsal üretimin artırılması, çiftçilerin ekonomik refahının yükseltilmesi ve çevresel etkilerin azaltılması amacıyla geliştirilen bütüncül bir yaklaşımdır. Bu kapsamda, modern tarımsal üretim tekniklerinin benimsenmesi, organik tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, suyun etkin kullanımını sağlayan sulama sistemlerinin geliştirilmesi ve yerel tohumların korunarak üretime kazandırılması gibi uygulamalar önemli rol oynamaktadır (Koç ve Gülçubuk, 2015). Ayrıca küçük ölçekli üreticilerin kooperatifleşme yoluyla üretim, pazarlama ve dağıtım süreçlerinde desteklenmesi; hem ekonomik dayanıklılığı artırmakta hem de kırsal topluluklarda sosyal sermayenin güçlenmesine katkı sağlamaktadır (Kaypak, 2011). Tarımsal sürdürülebilirlik yalnızca üretim aşamasıyla sınırlı olmayıp, tedarik zincirinin tüm halkalarında çevresel sorumluluk ve kaynak verimliliği ilkesine dayalı bir yönetim anlayışını gerektirmektedir. Bu doğrultuda, iklim dostu tarım uygulamalarının teşvik edilmesi, doğal kaynakların korunması ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir yönetimi; kırsal kalkınmanın hem ekonomik hem de ekolojik temeller üzerinde şekillenmesini mümkün kılmaktadır (Çakmak, 2010). Sonuç olarak, tarıma dayalı kırsal kalkınma yaklaşımı, yalnızca üretim ve gelir artışı ile sınırlı kalmamakta; aynı zamanda kırsal yaşam kalitesinin artırılmasını ve gelecek nesillere yaşanabilir bir çevre bırakılmasını da amaçlamaktadır (DPT, 2006).

2. BÖLÜM: DERİK İLÇESİ'NİN HALHALI ZEYTİNİ DESTEKLEYEN FİZİKİ VE BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

2.1. Halhali Zeytinini Destekleyen Fiziki Coğrafya Özellikleri

Bu bölümde, Halhali zeytin çeşidinin yetiştirme koşullarını destekleyen yüzey şekilleri, iklim, hidroğrafya ve toprak özellikleri gibi fiziki coğrafya unsurları ele alınacaktır. Araştırma sahasının topoğrafik yapısı, iklimsel özellikleri, su kaynakları ve toprak yapısı; Halhali zeytinin tarımsal üretimi üzerindeki etkileri bağlamında incelenecek, bu doğal çevre koşullarının zeytin tarımına olan uygunluğu değerlendirilecektir.

2.1.1. Yüzey Şekilleri

Çalışma sahasını oluşturan Derik Coğrafi Birimi, farklı yükselti basamaklarının bir arada bulunduğu, morfolojik çeşitliliği yüksek bir alan yapısına sahiptir. Sahada yükselti değerleri 400 metre ile 1324 metre arasında değişmektedir. En yüksek nokta, ilçe merkezinin kuzeyinde yer alan Turcel Dağı olup 1324 metrelik yüksekliğiyle dikkat çekmektedir. En düşük yükselti ise ilçenin güneyinde yer alan ova kesiminde, yaklaşık 400 metre civarındadır. Derik ilçesi genel olarak farklı jeomorfolojik birimleri bünyesinde barındırmaktadır. Alçak ve yüksek platolar, dağlık alanlar, vadi tabanları ve ova düzlemleri bu yapının temel bileşenleridir. Sahada yüzey şekillerinin bu derece çeşitli olması, zeytin tarımı açısından mikroklimatik farklılıkların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle dağ eteklerinden başlayarak Zeytinpınar ve Gab vadisine doğru uzanan üretim hattı, zeytin yetiştiriciliğinin yoğunlaştığı bölgeleri oluşturmaktadır. Zeytinin yetiştiği jeolojik ünitelere bakıldığında, dağın eteklerinden Zeytinpınar ve Gab vadisine uzandığı doğrultuda üretim akışı göstermektedir. İlçe merkezinin kuzeyini çevreleyen dağlık alanlar, zeytin tarımını destekleyen en önemli topoğrafik birimlerden biridir. Bu alanların jeolojik yapısı, Eosen dönemine ait kalkerlerle karakterize edilir. Bu kalker formasyonları, kuzey yönünden gelen soğuk hava kütlelerine karşı doğal bir set oluşturarak, çalışma sahasında bir mikroklima ortamı meydana getirmektedir (Erdinç, 2018). Çünkü Eosen yaşlı bu kalker alanlar ilçe merkezini kuzeyden gelen rüzgârlara karşı korumaktadır. Bu durum sahanın bir mikroklima alanı olmasına sebep olmuştur.

Zeytinliklerin büyük bölümü 700 ile 850 metre yükselti aralığında yer almakta olup, bu rakımlarda sıcaklık, ışık alma süresi ve nem dengesi açısından zeytin tarımı için uygun

koşullar oluşmaktadır. Söz konusu jeolojik yapı, kuzey rüzgârlarını engelleyen Eosen yaşlı kalker silsilesiyle birlikte zeytin üretimine elverişli bir mikro çevre yaratmaktadır.

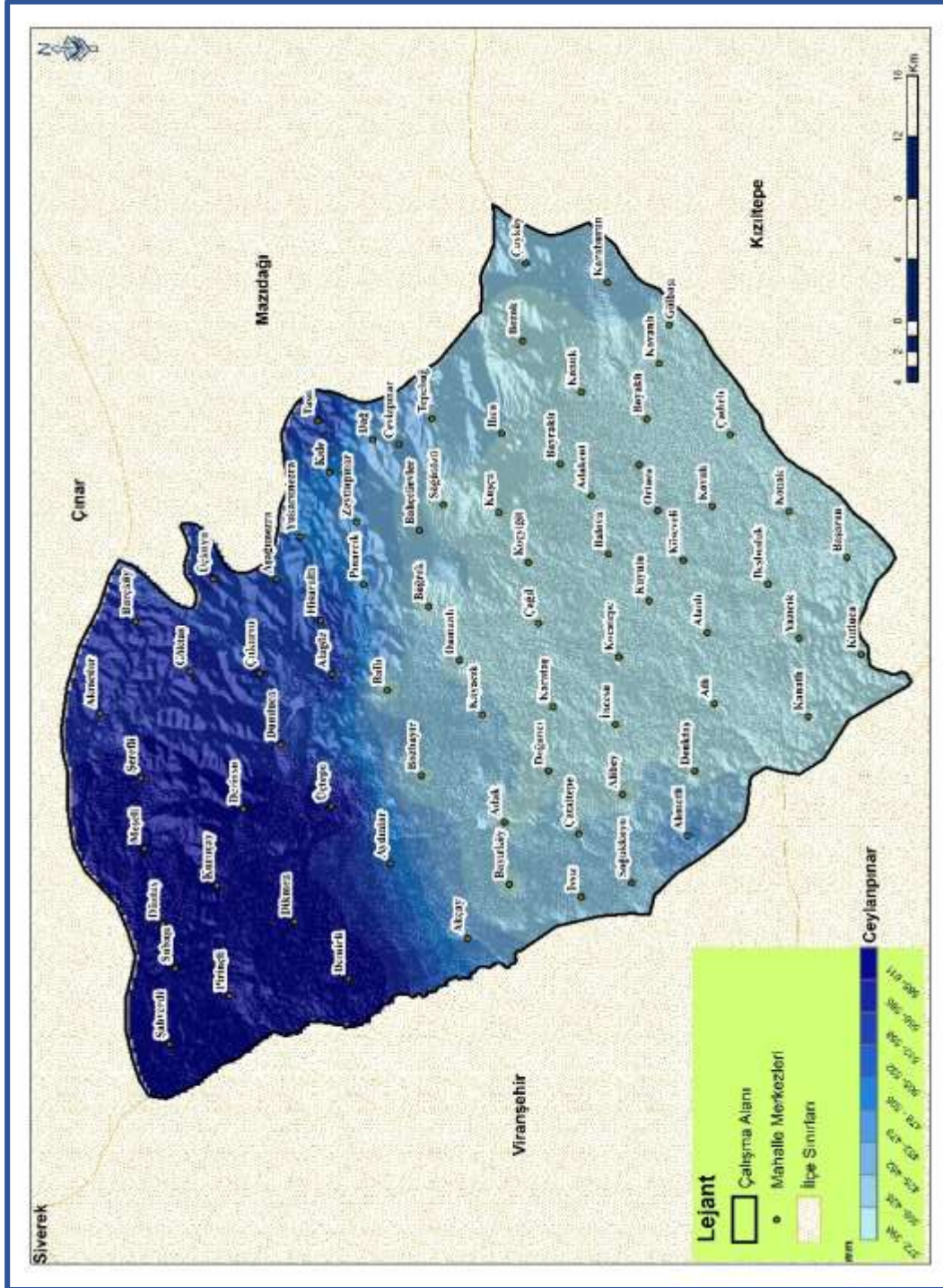
Zeytin, ışığı seven bir tür olduğundan, iklim koşullarının sınırlayıcı olduğu bölgelerde güney bakılı yamaçlarda daha iyi gelişme göstermektedir (Efe ve vd., 2013). Bu bağlamda, Derik'in konumu ve jeolojik yapısı söz konusu örnekleme desteklemektedir. Derik bulunduğu konum ve jeolojik yapısı itibarıyla bu örnekleme destekler niteliktedir. Turcel Dağı'nın özellikle yaz aylarında öğlen saatlerine kadar oluşturduğu gölgeleme etkisi, zeytin ağaçlarının ocak (gövde) kısımlarının nemini korumasına yardımcı olmakta, böylece aşırı sıcaklara bağlı su kaybı minimuma indirgenmektedir. Turcel dağının öğlen saatlerine kadar gölge faktörü oluşturup ağacın ocak kısmının nemli kalmasına olanak sağlaması zeytin yetiştiriciliğine katkı sağlamaktadır. İlçede yaz kuraklığının etkili olduğu göz önüne alındığında (Harita 1), bu durum normalde tarımsal üretim için bir dezavantaj olarak görülse de, kalkerli arazinin nem tutma kapasitesi sayesinde bu kuraklık zeytin için avantaja dönüştürülmektedir.

2.1.2. İklim

Derik ilçesinin iklimsel özelliklerinin şekillenmesinde, bölgenin bulunduğu coğrafi konumun yanı sıra yükselti, bakı durumu ve topoğrafik yapının uzanış yönü gibi çeşitli fiziki coğrafya unsurları etkili olmaktadır. Çalışma sahasında egemen olan iklim tipi, genel atmosfer sirkülasyonu içerisinde belirleyici bir hava kütesinin kaynağı olmamakla birlikte, daha çok çevresel atmosferik sistemlerin etkisinde kalmaktadır. Özellikle Akdeniz havzasında hâkim olan hava hareketleri, yöredeki iklimsel koşulların belirlenmesinde başat rol oynamaktadır ((Aytaç ve Bozdağ, 2017) Abukan, 2020). Bu bağlamda, Derik ilçesi Akdeniz iklimi özellikleriyle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Çalışma sahasında yaz mevsimi genellikle sıcak ve kurak geçerken, kış mevsimi ılıman ve yağışlıdır. Bu durum, Akdeniz iklim tipinin klasik karakteristikleri ile uyumludur (Grafik 1). Yıllık sıcaklık ortalamaları yüksek olup, özellikle yaz aylarında sıcaklık değerleri artmakta; buna karşın kış aylarında ise sıcaklıklar daha yumuşak seviyelerde seyretmektedir. Aynı şekilde, yıllık yağış dağılımında da belirgin bir mevsimsellik görülmektedir. Yağışlar büyük oranda kış ve ilkbahar aylarında yoğunlaşmakta, yaz aylarında ise neredeyse hiç yağış düşmemektedir. Bu durum, tarımsal faaliyetler açısından sulama ihtiyacını artırmakta ve bitki gelişimini doğrudan etkilemektedir. Bölge genelinde hava kütlelerinin hareketi üzerinde doğrudan etkili olan sistematik bir basınç merkezi bulunmamaktadır. Ancak, Akdeniz kaynaklı nemli hava kütleleri ve ara sıra iç kesimlerden gelen karasal hava hareketleri, atmosferik koşulların değişkenliğini belirlemektedir. Bu durum, yer şekillerine bağlı olarak mikroklimatik farklılıkların oluşmasına da neden olmaktadır. Topoğrafik farklılıklar, özellikle yükselti faktörü açısından iklim üzerinde etkili olmaktadır. İlçenin kuzey kesimlerine doğru yükselti arttıkça, yağış miktarının da belirgin şekilde arttığı gözlemlenmektedir. Buna karşın, güneyde yer alan ova kesimlerinde alçak rakım ve düz topoğrafya nedeniyle yağış miktarı azalmakta, sıcaklık değerleri ise daha yüksek seyretmektedir. Bu durum, zeytin gibi yarı kurak iklim koşullarına adapte olmuş bitki türlerinin dağılımı açısından önemli bir belirleyicidir.

Sonuç olarak, Derik ilçesinin iklimi, Akdeniz iklim tipinin bölgesel yansımalarını barındırmakla birlikte, yerel fiziki koşulların etkisiyle şekillenmiş mikroklimatik özellikler göstermektedir. Özellikle yükselti ve bakı gibi faktörler, yerel sıcaklık ve yağış

rejimlerinde farklılık yaratmakta ve bu da tarımsal faaliyetlerin, özellikle zeytin yetiştiriciliğinin mekânsal dağılımını etkilemektedir.

Harita 2: Derik İlçesi Uzun Yıllık Ortalama Yağış Miktarı Haritası

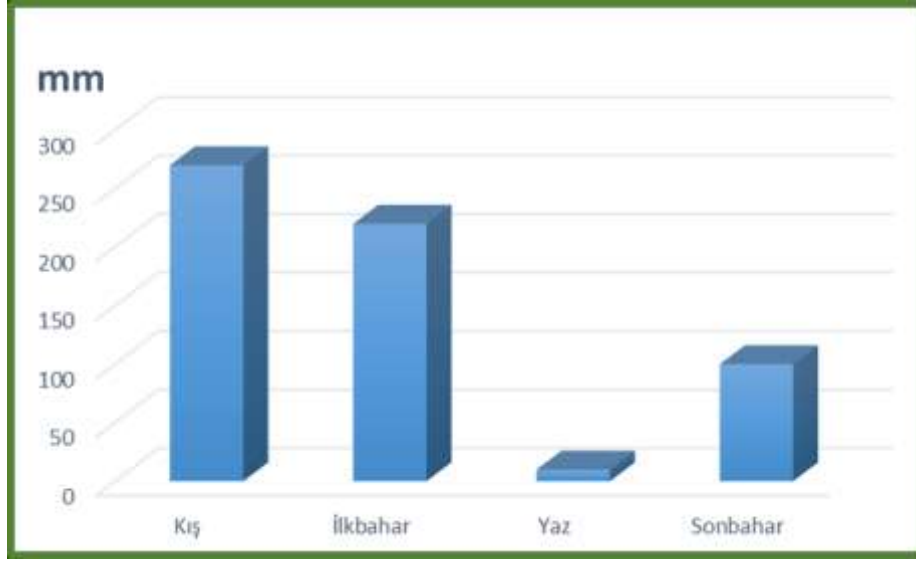
Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Çalışma sahasında yağış rejimi, tipik Akdeniz iklimi özellikleri göstermektedir. Yağışlar büyük oranda yağmur şeklinde düşmekte olup, en yüksek yağış miktarları kış mevsiminde kaydedilmektedir (Grafik 1). Özellikle Aralık ayından itibaren yağış miktarında belirgin bir artış gözlemlenmekte, bu artış eğilimi Nisan ayı sonlarına kadar devam etmektedir. Nisan sonrası dönemde ise yağışlarda hızlı bir azalma meydana gelmekte ve kurak yaz mevsimine geçiş başlamaktadır. Bu mevsimsel geçişle birlikte sahada bağıl nem oranlarında da değişiklik yaşanmaktadır; kış ve ilkbahar aylarında artan yağışla birlikte nem oranı yükselirken, yaz aylarında azalan yağış ve artan sıcaklıkla birlikte nem oranı da düşüş göstermektedir.

Çalışma sahasının yıllık ortalama yağış miktarı yaklaşık 700 mm civarındadır ve bu yağışın büyük bölümü kış aylarında düşmektedir (Derik Halhali Zeytini İşleme ve Paketleme Tesisi Fizibilite Raporu, 2021). Bu yağış rejimi, zeytin bitkisinin su ihtiyacını doğal yollarla karşılamasına katkı sunmakta; yaz kuraklığına dayanıklı olan zeytin türleri için uygun bir yetişme ortamı oluşturmaktadır.

Rüzgâr rejimi açısından değerlendirildiğinde, Derik ilçe merkezinde yıllık hâkim rüzgâr yönü Kuzeybatı-Doğu doğrultusunda bir uzanım sergilemektedir. Bu yönelimin temel nedeni, ilçenin kurulduğu topoğrafik yapının güney ve güneydoğu kesimlerinde geniş ovaların, kuzey ve kuzeybatı kesimlerinde ise dağ sıralarının yer almasıdır. Bu morfolojik yapı, kuzeyden gelen soğuk hava kütlelerinin çalışma sahası içerisine doğrudan sızmasını engelleyici bir etki oluşturmaktadır; böylece zeytin ağaçları bu soğuk hava etkisinden korunmaktadır.

Söz konusu topoğrafik bariyerin oluşturduğu bu mikroklimatik avantaj, özellikle don riski açısından hassas olan zeytin bitkisi için önemli bir koruma mekanizması teşkil etmektedir. Rüzgârın yönü ve sıklığı yalnızca sıcaklık değerlerini değil, aynı zamanda hava nemliliği, toz taşınımı, buharlaşma oranları gibi zeytin tarımı üzerinde dolaylı etkilere sahip parametreleri de etkilemektedir. Bu durum, Derik yöresinde zeytin yetiştiriciliğinin neden belirli alanlarda yoğunlaştığını açıklayan çevresel faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Grafik 1: Derik İlçesinin Uzun Yıllık Ortalama Yağış Değerlerinin Mevsimlere Göre Dağılışı

Kaynak: Abukan, 2020'den Alınarak Yeniden Düzenlenmiştir.

Araştırma sahasında sıcaklık dağılımı, alanın topoğrafik çeşitliliğine bağlı olarak mekânsal farklılıklar göstermektedir. Sahanın farklı bölümlerinde sıcaklık değerleri değişkenlik arz etmekte olup, bu durum özellikle yükselti faktörüne bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Şekil 3). Yükseltinin arttığı kuzey kesimlerde ortalama sıcaklık değerleri düşerken, güneyde yer alan ova kısımlarına doğru inildikçe sıcaklık artışı gözlemlenmektedir. Bu dağılım, sıcaklık ile yükselti arasındaki ters orantılı ilişkinin bölgedeki yansımaları açıkça ortaya koymaktadır. Ancak zeytin yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı alanlara bakıldığında, bu bölgelerin sıcaklık değerleri açısından görece bir denge içinde olduğu görülmektedir. Zeytinpınar, Tepebağ, Söğütözü ve Cevizpınar Mahalleleri gibi üretim merkezlerinde, vadi tabanlarında sıcaklık ortalamalarının genellikle 0–4 °C arasında seyrettiği belirlenmiştir (Şekil 3). Bu düşük sıcaklık değerleri, kış aylarına ait verilere karşılık gelmekte olup, zeytin tarımında don riski yaratmayacak düzeydedir. Ayrıca bu alanlarda sıcaklık değişimleri topoğrafyanın sağladığı mikroklima etkisi ile dengelenmektedir.

Zeytin tarımının yapıldığı bölgeler, Zeytinpınar Vadisi ve Gab Vadisi içerisinde konumlanmakta olup, bu vadiler çalışma sahasında mikroklima özelliği gösteren yerel iklim alanları olarak öne çıkmaktadır. Vadilerin kapalı ve korunaklı yapısı ile Eosen yaşlı kalker sıralarının kuzeyden gelen soğuk hava akımlarını engellemesi, bu alanlarda daha ılıman iklim koşullarının oluşmasına neden olmaktadır. Yaz aylarında sıcak ve kurak, kış

aylarında ise ılık ve yağışlı geçen bu iklim düzeni, zeytin tarımı açısından ideal koşullar sunmaktadır. Bölgenin jeolojik yapısı da sıcaklık dağılımı üzerinde etkili olmaktadır. Zeytin yetişen vadilerde, jeomorfolojik yapıların ve yükselti değerlerinin daha dengeli olması, bu alanlarda diğer bölgelere kıyasla daha ılıman bir iklim karakteri ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Harita 3). Bu durum, zeytin bitkisinin sıcaklık ihtiyacıyla uyumlu bir çevresel ortam sunarak üretim verimliliğini desteklemektedir.

Genel olarak sahada yaz sıcaklıkları belirgindir ve uzun süren yaz kuraklığı tarımsal üretim üzerinde etkili olmaktadır. Ancak zeytin gibi kuraklığa dayanıklı bitkiler için bu durum bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Derik ilçesinde yıllık ortalama sıcaklık değerleri yaklaşık 16–17 °C civarındadır. Bu sıcaklık aralığı, Akdeniz iklim tipi ile uyumlu olup, sahada zeytin yetiştiriciliğinin iklimsel temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, araştırma sahasında Akdeniz iklimine benzer iklimsel özellikler hâkimdir ve bu durum zeytin tarımı için doğal bir avantaj sunmaktadır.,

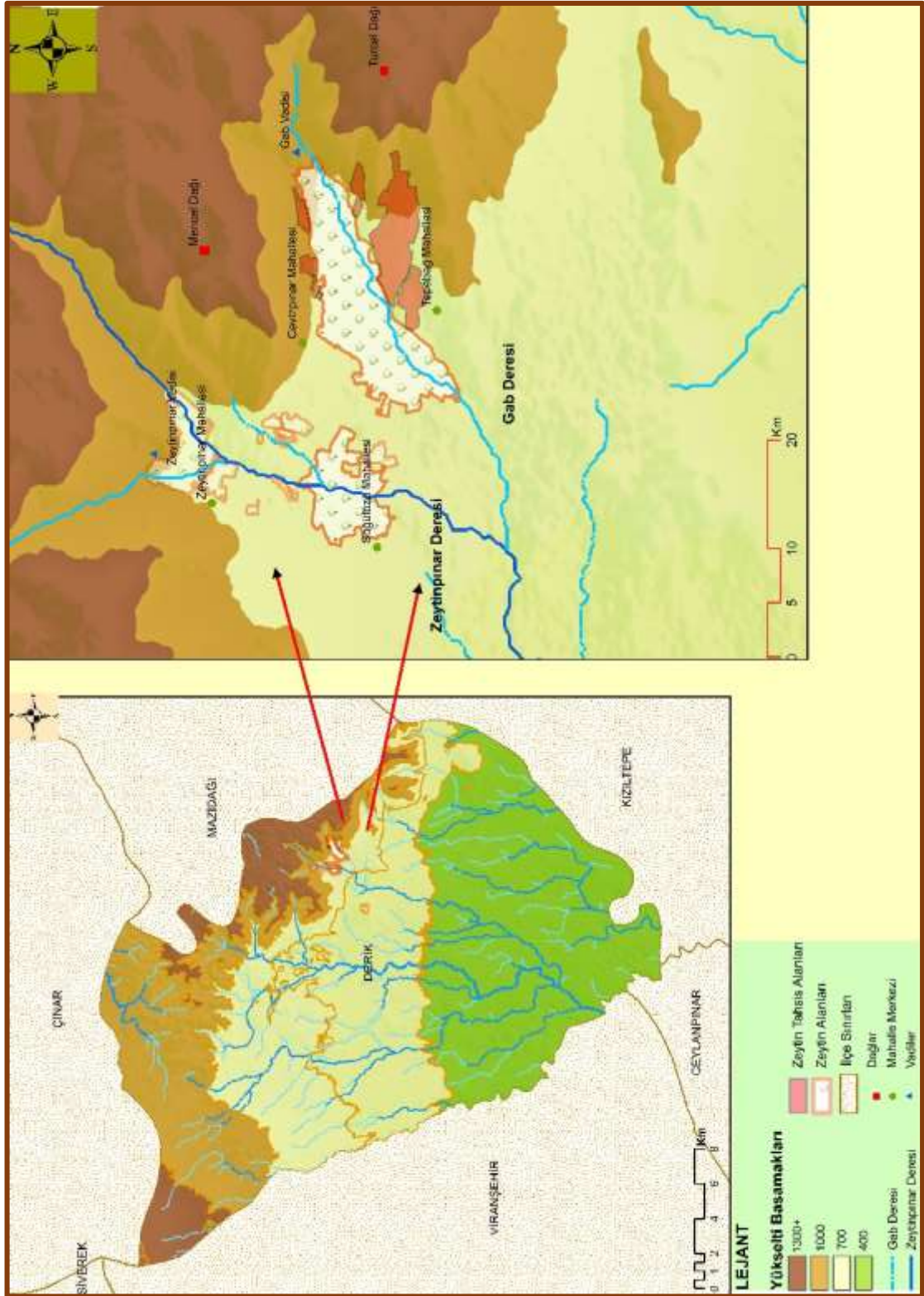
Grafik 2: Derik İlçesinin Uzun Yıllık Ortalama Yağış Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı

Kaynak: MGM Verilerinden Yararlanılarak Yeniden Hazırlanmıştır.

2.1.3. Hidrografya

Çalışma sahasında hakim olan Akdeniz iklimi nedeniyle yağış rejimi düzensiz bir karakter göstermektedir. Özellikle kış ve ilkbahar mevsimlerinde yağış miktarları en yüksek seviyeye ulaşmakta ve bu dönemlerde yer altı sularından beslenen dereler, tarımsal faaliyetlerin devamını mümkün kılmaktadır. Araştırma alanında zeytin yetiştiriciliğinin yapıldığı bölgede, zeytin tarımına su temin edecek yapay bir su rezervuarı bulunmamaktadır. Ancak, bölgenin karstik jeomorfolojisi nedeniyle oluşan yer altı su kaynakları, zeytin üretimini destekleyen önemli bir doğal su kaynağı görevi görmektedir. Çalışma sahasında zeytin sulamasında kullanılan başlıca iki dere bulunmaktadır: Zeytinpınar Deresi, sürekli akışa sahip bir akarsu iken; Gab Deresi,

yağışlı dönemlerde akış gösteren mevsimlik bir akarsu niteliğindedir (Derik Halhali Zeytini İşleme ve Paketleme Tesisi Fizibilite Raporu, 2021). Bu dereler, bölgenin karstik yapısından kaynaklanan yer altı sularının yüzeye çıkmasıyla beslenmektedir. Bu bağlamda, mevsimlik sulama için kullanılan ve yer altı suyundan beslenen iki temel akarsu bulunmaktadır: Zeytinpınar Deresi ve Gab Deresi (Harita 4). Zeytinpınar Deresi, yıl boyunca kesintisiz akışa sahip sürekli akarsu özelliği taşırken, Gab Deresi ise yalnızca yağışların yoğun olduğu dönemlerde akış gösteren mevsimlik akarsu niteliğindedir. Bu hidrolojik yapının sonucu olarak, yöre halkı zeytin tarımını, bölgenin karstik topoğrafyasının sunduğu avantajı kullanarak sürdürmektedir. Yıllık yağışların düzensiz ve yapay su kaynaklarının yokluğu gibi olumsuzluklar, yer altı su kaynaklarından beslenen dereler aracılığıyla doğal bir sulama sistemi şeklinde avantaja dönüştürülmektedir. Böylece, mevsimsel su akışıyla beslenen bu dereler, zeytin tarımının devamlılığını sağlamada kritik bir rol oynamaktadır. Bölgede doğal su kaynaklarının sınırlı olması, su yönetimi ve tarımsal planlamanın önemini artırmaktadır. Bu nedenle, yer altı sularından beslenen derelerin korunması ve sürdürülebilir kullanımı, zeytin üretiminin sürekliliği açısından hayati bir öneme sahiptir. Ayrıca, karstik yapı sayesinde yer altı sularının yüzeye çıkması, bölgenin su kaynaklarını çeşitlendirmekte ve zeytin tarımı için elverişli mikrohabitatların oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu doğal hidrolojik döngü, bölge iklim koşullarının zeytin tarımı üzerindeki olumsuz etkilerini bir nebze hafifletmekte ve üretimin verimliliğini artırmaktadır.

Harita 4: Çalışma Sahasının Hidrografya Haritası

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

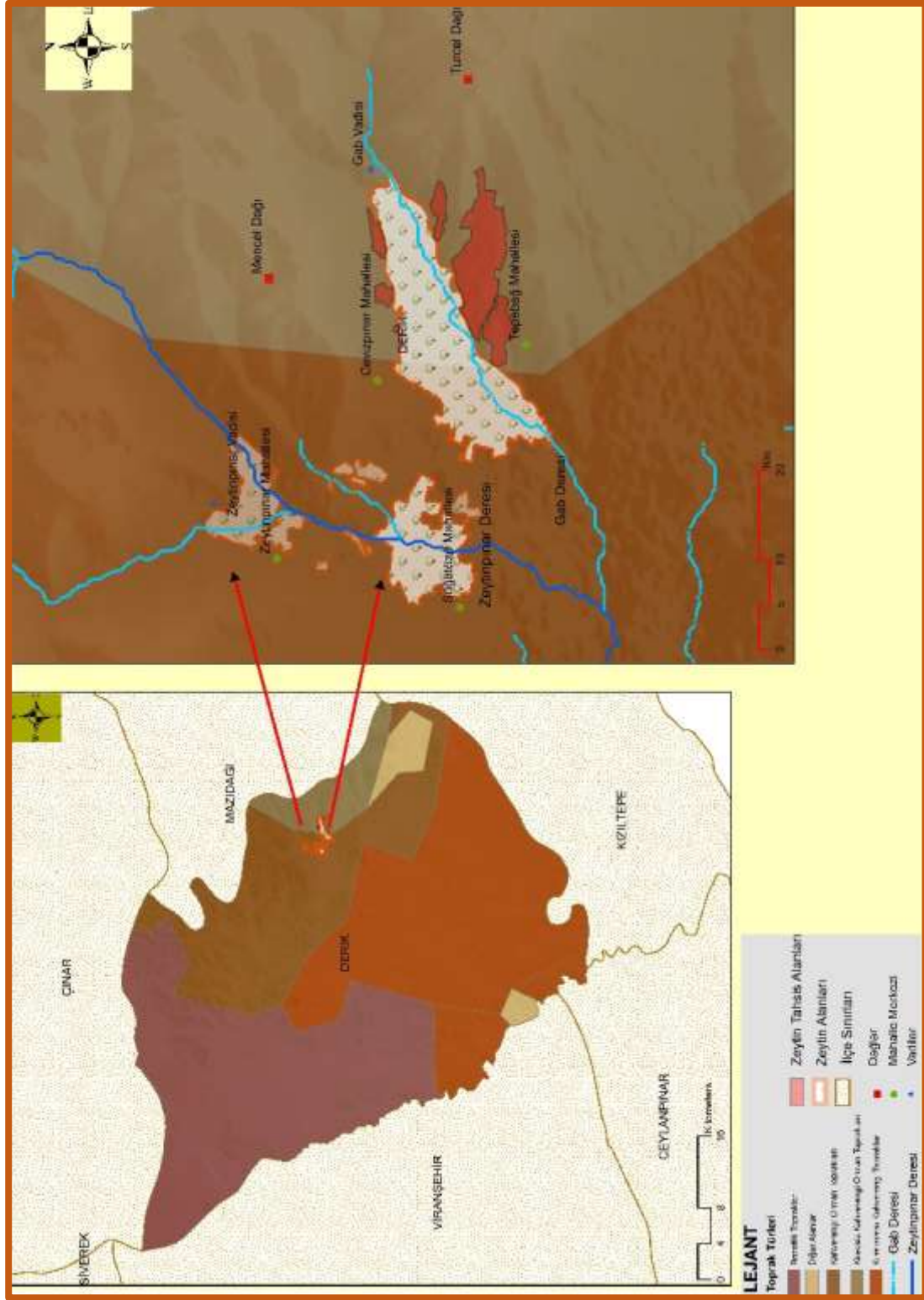
2.1.4. Toprak

Çalışma sahasının toprak oluşumunda en etkili faktörler arasında anakaya, topografya ve iklim yer almaktadır (Abukan, 2020). Bölgedeki topraklar, farklı özelliklere sahip dört ana grup altında toplanmaktadır: Bazaltik topraklar, Kahverengi Orman toprakları, Kireçsiz Kahverengi Orman toprakları ve Kırmızımsı Kahverengi Orman toprakları. Karstik plato alanlarında genellikle Kırmızımsı Kahverengi Orman toprakları hakimken, kil oranı yüksek karbonatlı ve kırıntılı karbonatlı anakaya üzerinde Kahverengi Orman toprakları görülmektedir. Ayrıca, alçak plato bölgelerinde, özellikle volkanik arazi yapısının yaygın olduğu alanlarda Bazaltik topraklar (andosoller) yaygınlık göstermektedir (Abukan, 2020). Zeytin yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı alanlar ise çoğunlukla Kireçsiz Kahverengi Orman toprakları ve Kahverengi Orman toprakları içerisinde yer almaktadır (Tablo 5 ve Harita 5). Halhali zeytin çeşidinin verim ve kalite açısından en uygun toprak tipi, kireç içeriği düşük olan Kireçsiz Kahverengi Orman topraklarıdır. Buna karşılık, Kahverengi Orman toprakları zeytin üretimi açısından daha düşük verim ve kalite potansiyeline sahiptir. Bu durum, toprak kimyasal ve fiziksel özelliklerinin zeytin yetiştiriciliği üzerindeki belirleyici etkisini ortaya koymaktadır.

Büyük Toprak Grupları	İlçeye Dağılım Oranları (ha)
Kahverengi Orman Toprakları	28.313
Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları	1.085
Kırmızı Kahverengi Orman Toprakları	63.631
Bazaltik Topraklar	42.962
Çıplak Kaya ve Molozları	2.233
Yerleşim	139
Toplam	138.367

Tablo 1: Çalışma Sahasında Büyük Toprak Gruplarının Dağılışı

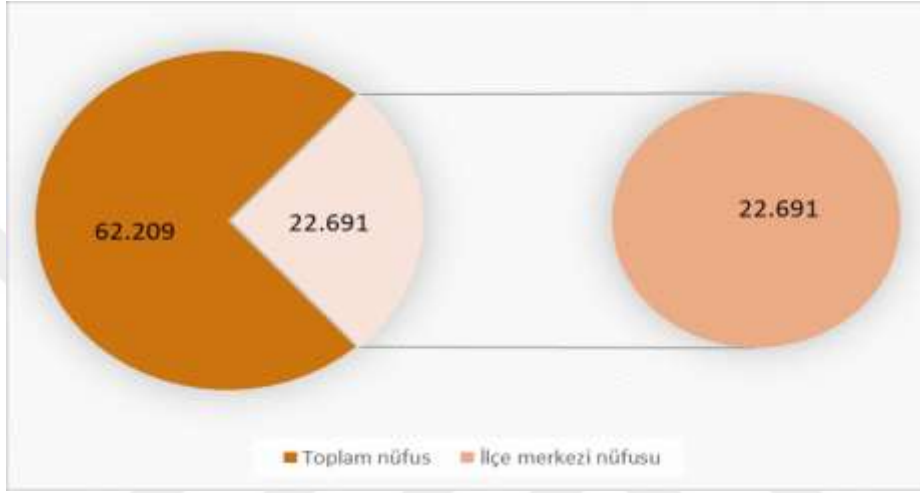
Kaynak: MTA Verilerinden Yararlanılarak Yeniden Hazırlanmıştır.

Harita 5: Çalışma Sahasının Toprak Dağılım Haritası

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Çalışma alanı olan ilçede belediye teşkilatının kurulması 1874 yılına dayanmaktadır. 1923 yılına kadar geçen süreçte ilçe, Diyarbakır iline bağlı bir idari birim olarak varlığını sürdürmüş, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Mardin iline bağlanarak bu ilin on ilçesinden biri haline gelmiştir. 2023 yılı TÜİK verilerine göre Derik ilçesinin toplam nüfusu 62.209 kişi olarak kaydedilmiştir. Bu nüfusun 22.691'i ilçe merkezinde ikamet etmektedir (Grafik 3).

Grafik 3: Toplam Nüfus İçerisinde İlçe Merkezinin Nüfusu Oranı

Kaynak: TÜİK Verilerinden Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

2.2.2. Yerleşme

Derik ilçe merkezinin kuruluşunda etkili olan faktörler incelendiğinde, bölgenin tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmasının önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Şehir yerleşiminin tarihsel süreci, Neolitik döneme kadar uzanmakta olup Cumhuriyet Dönemi'ne kadar kesintisiz bir gelişim göstermiştir ve günümüzde de devam etmektedir. Tarih literatüründe Derik, Diyarbakır vilayetinin Mardin sancağına bağlı bir kaza merkezi olarak tanımlanmakta, günümüzde ise ilçe merkezi olmasına rağmen kasaba görünümünde bir yerleşim alanı niteliğindedir (T.C. Derik Kaymakamlığı, 2023). Derik'in çevresinde yer alan dağlık alanlarda gerçekleştirilen arkeolojik incelemeler, bölgenin çok sayıda medeniyete ev sahipliği yaptığını ortaya koymaktadır. Milattan önce ve sonrasına ait medeniyetlere ait izler, özellikle şehir merkezini çevreleyen dağlık alanlarda yoğunlaşmakta olup, bu bulgular bölgenin zengin ve savaşlarla dolu tarihine ışık tutmaktadır. Çalışma sahasının coğrafi yapısı, Suriye sınırlarına kadar uzanan geniş ovalarla çevrili ve dağlarla desteklenen stratejik konumu, farklı medeniyetlerin yerleşim

alanı olarak burayı tercih etmelerinde temel faktörlerden biri olmuştur (T.C. Derik Kaymakamlığı, 2023). Derik, M.Ö. 83 yılında Silvan'da kurulan ve M.Ö. 77 yıllarında sınırlarına dahil edilen Tigran Krallığı başta olmak üzere, Bizanslılar, Sasaniler, Artuklular, Romalılar gibi birçok medeniyetin egemenliğinde kalmıştır. Özellikle Tigran Krallığı döneminde, Derik'in dünya çapında ün kazanmasını sağlayan zeytinliklerin tamamının tesis edildiği bilinmektedir. Ancak bu dönemde ilçe merkezi henüz resmi olarak kurulmamıştır (T.C. Derik Kaymakamlığı, 2023). Çalışma sahasında yer alan geleneksel yerleşim birimleri, iklim ve jeolojik koşulların etkisiyle genellikle kalker taşından inşa edilmiştir. Bu taşların tercih edilmesinin temel nedeni, bölgenin yaz aylarında sıcak ve kurak, kış aylarında ise ılık ve yağışlı ikliminin oluşturduğu sıcaklık dengesini sağlamaktır. Ancak günümüzde teknolojik gelişmelerle birlikte yerleşim alanlarında kullanılan yapı malzemeleri çeşitlilik göstermeye başlamıştır (T.C. Derik Kaymakamlığı, 2023). Mezopotamya uygarlıkları içerisinde önemli bir yere sahip olan Derik'in tarihi, kültürel yapısı, iklimi ve jeolojik özelliklerinin bileşimiyle zengin bir biyolojik çeşitliliğe sahiptir. Bu özelliklerin somut örneği olarak ortaya çıkan Derik Halhali Zeytini, bölgenin endemik ürünlerinden biridir. İlçede yaklaşık 60 civarında tarihi zeytin bahçesi bulunmakta olup, bu zeytinlikler yaklaşık 300 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Ağaçların ortalama ömrü ise 900 yıl olarak kaydedilmiştir (Özçelik, 2016).

Görsel 1: Çalışma Sahasının Google Earth 2024 Uydu Görüntüsü

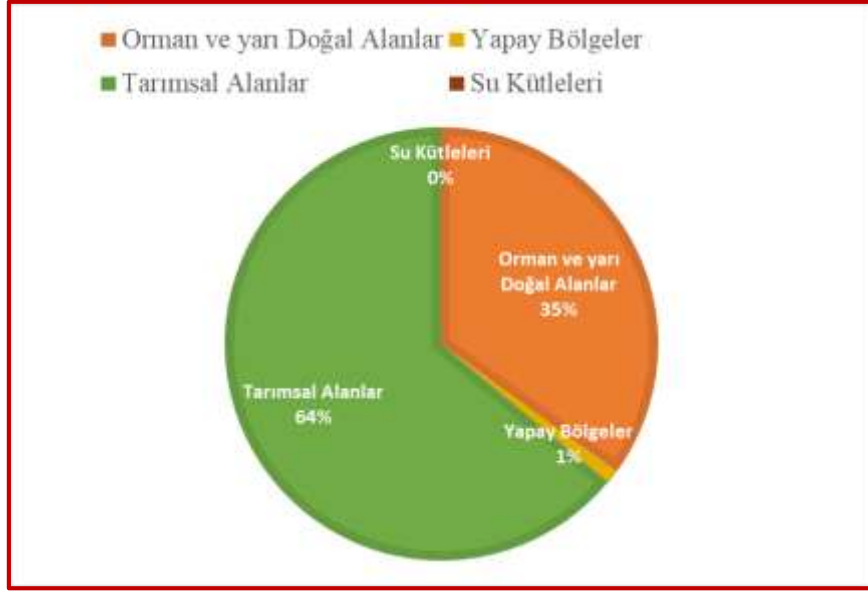
Kaynak: Google Earth Pro.

2.2.3. Ekonomi

Çalışma sahasının ekonomik coğrafya özellikleri, bölgenin temel geçim kaynakları ve ekonomik faaliyetlerinin yapısını yansıtmaktadır. Bu bağlamda, tarım, turizm ve hayvancılık sektörleri, bölge ekonomisinin en belirgin unsurları olarak ön plana çıkmaktadır. Bölgenin fiziki coğrafi yapısı, iklim koşulları ve kültürel mirası, bu sektörlerin gelişimini doğrudan etkilemekte ve ekonomik faaliyetlerin şekillenmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu kapsamda Derik ilçesinin ekonomik yapısı detaylı bir şekilde analiz edilerek, bölgenin tarım, turizm ve hayvancılık alanlarındaki potansiyeli ve mevcut durumları ortaya bu bölümde ele alınacaktır.

2.2.3.1. Tarım

Derik ilçesi, tarımsal alan varlığı açısından Mardin ilinde ikinci sırada yer almakta olup, yaklaşık 510.401 dekar tarım arazisine sahiptir (Grafik 4). Bu tarımsal alanların büyük bir bölümü ova kesimlerinde yer almakla birlikte, engebeli arazi yapısının görüldüğü bölgelerde özellikle Halhali zeytini yetiştiriciliği ön plana çıkmaktadır. Halhali zeytini, ilçenin ekonomik ve kültürel kimliğinde önemli bir yere sahip olup, özellikle ilçe merkezine yakın zeytin bahçelerinde yoğun olarak yetiştirilmektedir. Bunun yanı sıra, ova bölgelerinde tahıl ve yağlı tohum bitkileri yaygın şekilde tarımı yapılırken, daha yüksek rakımlı ve dağlık alanlarda bağcılık faaliyetleri sürdürülmektedir. Halhali zeytininden beklenen ekonomik katkı ise henüz istenilen düzeye ulaşmamış olmakla beraber, bu yerel zeytin çeşidinin katma değerinin artırılması için çeşitli yatırımlar ve projeler geliştirilme aşamasındadır (Derik Halhali Zeytini İşleme ve Paketleme Tesisi Fizibilite Raporu, 2021). Zeytincilik, ilçenin hem kırsal kalkınmasına katkı sağlaması hem de aile ekonomisinde önemli bir gelir kaynağı oluşturması bakımından stratejik bir öneme sahiptir. Halhali zeytininin kendine özgü aroması ve dayanıklılığı, yerel tarım ürünleri arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Ancak üretim potansiyelinin tam anlamıyla değerlendirilebilmesi için modern tarım tekniklerinin benimsenmesi, zeytin işleme tesislerinin geliştirilmesi ve pazarlama stratejilerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu sayede, Derik'te zeytin tarımı hem verim hem de kalite açısından artırılarak bölge ekonomisine önemli katkılar sunabilir (Derik Halhali Zeytini İşleme ve Paketleme Tesisi Fizibilite Raporu, 2021).

Grafik 4: Derik İlçesinin Arazi Kullanımının Oransal Dağılışı

Kaynak: Derik Halhali Zeytini İşleme ve Paketleme Tesisi Fizibilite Raporu Verilerinden Yararlanılmıştır.

Derik ilçesinde tarımsal faaliyetler çeşitlilik göstermekte olup, zeytin tarımının yanı sıra, toplam tarım alanının yaklaşık üçte üçü buğday, arpa ve mercimek gibi temel tahıl ve baklagil ürünlerinin ekimine ayrılmıştır. İlçe merkezinde zeytin yetiştiriciliğine tahsis edilen alan yaklaşık 11.661 dekar düzeyindedir. Yapılan saha çalışmaları ve analizler sonucunda, verim çağındaki yaklaşık 140.000 zeytin ağacının varlığı tespit edilmiştir. Ancak, ağaç sayısı ve zeytin tarımına ayrılan alanlar yıllar içinde değişim göstermektedir (Grafik 5 ve Tablo 2). Ayrıca, zeytin bahçeleri dışında ilçede yaklaşık 20.000 dekarlık bağ alanının bulunduğu kayıtlara geçmiştir (Derik Halhali Zeytini İşleme ve Paketleme Tesisi Fizibilite Raporu, 2021).

Grafik 5: Derik Zeytin Dikim Alanı Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: Derik Halhali Zeytini İşleme ve Paketleme Tesisi Fizibilite Raporu Verilerinden Yararlanılmıştır.

Derik ilçesinde yaşayan bireylerin başlıca geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır; ancak çalışma alanını kapsayan ilçe merkezinde zeytincilik ekonomik anlamda öncelikli geçim kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Saha çalışmaları ve gözlemler, bölge halkının büyük bir kısmının zeytin tarımı ile uğraştığını ve bunun yanı sıra mevsimlik işçilik faaliyetlerinde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, zeytin dikim alanlarında yıllar içinde azalma yaşandığı (Grafik 5) gözlemlenmiştir. Bu azalmanın temel nedenleri arasında ekonomik faktörlere bağlı olarak arazilerin satışının daha karlı bulunması ve zeytinlik alanların yerleşim amaçlı kullanıma açılması yer almaktadır. Öte yandan, 2019 yılına kadar devam eden bu gerileme eğilimi, 2020 yılında T.C. Derik Kaymakamlığı tarafından yürütülen zeytin dikim projeleri ve çiftçilere sağlanan teşvikler sayesinde yeniden artış göstermiştir. Bununla birlikte, zeytin dikimi yapılan yeni alanlardaki ağaçların henüz verim çağında olmaması, çiftçilerin kısa vadede ekonomik getiri sağlayamaması nedeniyle zeytin tarımından uzaklaşmalarına neden olan önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Yıl	Derik Toplam Zeytin Ağacı Sayısı
2012	327.037
2013	181.637
2014	181.637
2015	182.200
2016	182.200
2017	172.220
2018	173.220
2019	182.220
2020	200.700

Tablo 2: 2012-2020 Yılları Arası Derik Toplam Zeytin Ağacı Sayısı

Kaynak: Derik Halhali Zeytini İşleme ve Paketleme Tesisi Fizibilite Raporu Verilerinden Yararlanılmıştır.

Görsel 2: Çalışma Sahasındaki Zeytin Bahçeleri

Kaynak: Yazar Tarafından Çekilmiştir.

2.2.3.2. Turizm

Derik ilçesi halkı turizmi henüz temel bir geçim kaynağı olarak kullanmasa da, bölge birçok tarihi ve doğal turistik mekâna ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar arasında en dikkat çeken, 2017 yılında doğal tabiat parkı statüsüne kavuşan ve 527 dekar alanı kapsayan Gab Şelalesi Tabiat Parkı'dır. Yerel yöneticilerin çalışmaları ile birlikte 2023 yılında gerçekleştirilen projeler kapsamında, park alanına seyir terasları, yürüyüş platformları, rekreasyon alanları ve spor tesisleri kazandırılarak turizme açılmıştır. Bu gelişmeler, ilerleyen dönemde bölgenin ekonomik gelir kaynaklarından biri haline gelmesine zemin hazırlamıştır. Söz konusu tabiat parkının, zeytin bahçelerinin bulunduğu bölgeye yakınlığı, aynı zamanda zeytinciliğin teşvik edilmesinde de önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Tabiat parkı sınırları içinde yer alan ve zeytin sulamasında kritik bir rol üstlenen doğal mağara, bölgeye hem sulama kaynağı hem de turistik cazibe unsuru olarak katkı sağlamaktadır. Jeolojik açıdan özgün yapıya sahip bu mağara, hem sulama amaçlı kullanımı hem de turizm rotalarında yer alması sebebiyle sahaya değer katmaktadır. Buna ek olarak, ilçedeki yerleşim alanlarının tarihsel derinliği ve medeniyetlerin bıraktığı izler, turizm açısından önemli potansiyel taşımaktadır. Bölgedeki kalker taşından inşa edilmiş yapılar ve ilçe merkezinde bulunan tarihi kiliseler, ziyaretçiler için ilgi çekici noktalar arasında yer almaktadır. Sonuç olarak, Derik ilçesi, özellikle Gab Şelalesi Doğal Tabiat Parkı başta olmak üzere çeşitli doğal ve kültürel kaynaklarıyla turizm potansiyeline sahip bir bölge olarak öne çıkmaktadır.

2.2.3.3. Hayvancılık

Derik ilçesinde zirai faaliyetleri yanı sıra hayvancılık da önemli bir geçim kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Çalışma alanı, ilçe merkezinin mahallelerini kapsadığından, hayvancılık faaliyetleri genellikle kırsal mahallelerde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda, küçükbaş hayvancılık büyükbaş hayvancılığa kıyasla daha yaygın bir şekilde yürütülmektedir. Küçükbaş hayvancılıkta çoğunlukla koyun ve keçi tercih edilirken, büyükbaş hayvancılık kapsamında ise inek ve dana yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Hayvancılıkla uğraşan çiftçilerin büyük bir kısmı, ilçe merkezinde yer alan Zeytinpınar, Kale ve Bahçelievler mahallelerinde ikamet etmekte olup, bu bireyler zeytin bahçelerine

yakın konumda bulunan müstakil konutlarda yaşamaktadır. Ayrıca, kırsal yerleşimlerin dağlık ve dağ eteği bölgelerinde yaşayanlar arasında büyükbaş hayvancılığın daha yoğun olduğu, buna karşın ova kesimlerine doğru uzanan alanlarda ise küçükbaş hayvancılığın tercih edildiği saha çalışması kapsamında gözlemlenmiştir. Bu durum, çalışma sahasının morfolojik yapısının hayvancılık faaliyetlerini etkilediğini ve yetiştirilen hayvan türlerinin coğrafi özelliklere bağlı olarak farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

3. BÖLÜM: HALHALİ ZEYTİNİ

Bu bölümde, Halhali zeytin çeşidinin kalite açısından taşıdığı önemin yanı sıra, Derik ilçe merkezinin kentsel mekânsal gelişim sürecinin zeytinlik alanlar üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Öncelikle Halhali zeytinin niteliksel özellikleri ve bu bağlamda sahip olduğu tarımsal ve ekonomik değer incelenecektir. Devamında, kentsel yayılmanın zeytinlik arazilerde yol açtığı dönüşüm süreçleri ile bu dönüşümün mekânsal planlama üzerindeki yansımaları analiz edilecektir. Ayrıca, imara açılan zeytinlik alanların neden olduğu kayıp ekolojik, ekonomik ve sosyal etkiler çok boyutlu olarak değerlendirilecektir. Son olarak, Halhali zeytin çeşidinin kırsal kalkınma sürecindeki yeri ve taşıdığı potansiyel; sosyoekonomik ve kültürel bağlamda tartışmaya açılacaktır.

3.1. Halhali Zeytinin Kalite Bakımından Önemi

Derik ilçesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde zeytin tarımı açısından önemli bir üretim merkezidir. İlçe genelinde 130.000'den fazla zeytin ağacı bulunmakta olup, bu ağaçların yaklaşık 10.000 adedi henüz meyve verme dönemine girmemiştir. Bölgede yetiştirilen başlıca zeytin çeşitleri arasında Halhali, Zoncuk, Belluti, Mavi ve Melkebazi yer almaktadır. Bu çeşitler içerisinde Halhali zeytinini, hem üretim miktarı hem de tüketici tercihi bakımından öne çıkmaktadır. Halhali türünün orijini Derik'e dayanmaktadır ve bu tür, ilçe ve çevresinde yaygın olarak yetiştirilmektedir (Efe ve vd., 2013). Ağaç, orta kuvvette bir gelişim gösterir ve belirgin şekilde yuvarlak bir taç yapısı oluşturur (Görsel 3). Dallanma durumu düzenlidir ve dallar genellikle yapraklarla iyi kaplanmıştır. Meyve yapısı orta büyüklükte olup, şekil açısından yuvarlağa yakın oval formdadır; meyve ucu ise belirgin biçimde yuvarlaktır. Verim düzeyi genel olarak orta seviyede seyretmekte olup, belirgin bir periyodisite eğilimi göstermektedir. Soğuk iklim koşullarına karşı yüksek hassasiyet göstermemektedir. Yeşil olum evresinde hasat edilen meyveler genellikle kırma zeytin olarak değerlendirilirken, siyah olum döneminde toplanan ürünler hem sofralık siyah zeytin hem de yağ üretimi amacıyla işlenebilmektedir (T.C. Tarım Ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 2006). Halhali çeşidi sahada yaşayan bireyler için önemli geçim kaynağı konumundadır. Ancak pazar alanı çok dar bir bölgeye dağılım göstermiş olmasının yanında ülkemizi temsil etme hususunda Japonya ve İngiltere gibi ülkelerde yarışmalarda yer edinmiştir. Kültürel tarih ve biyolojik zenginlik açısından miras

niteliğinde olan bu zeytin çeşidinin yeterince tanıtımının yapılmamış olması, zeytinin ekonomik değeri bakımından negatif bir etkiye sahip olabilmektedir. Mardin ilinde yapılan çalışmalar sonucunda, alınan meyve örneklerinin yağ analiz sonuçlarına göre; Toplam yağ oranı ortalama %25 oranı ile Derik Halhali çeşidinde bulunmuştur. En yüksek Oleik asit değeri % 69,4 olarak tespit edilmiştir (Ay, 2018). Bu bağlamda oranlar zeytinin yağ kalitesi bakımından ilçede yetişen diğer zeytinlere oranla daha kaliteli bir oran ortaya koymaktadır. Mardin'in diğer ilçelerine göre küçük bir sahada mikro-klima görülmesi sonucunda ortaya çıkan bu zeytin zenginliği hem biyolojik hem de tarihi kültürel miras bakımından önem arz etmektedir.

Görsel 3: Halhali Zeytin Çeşidi

Kaynak: Yazar Tarafından Çekilmiştir.

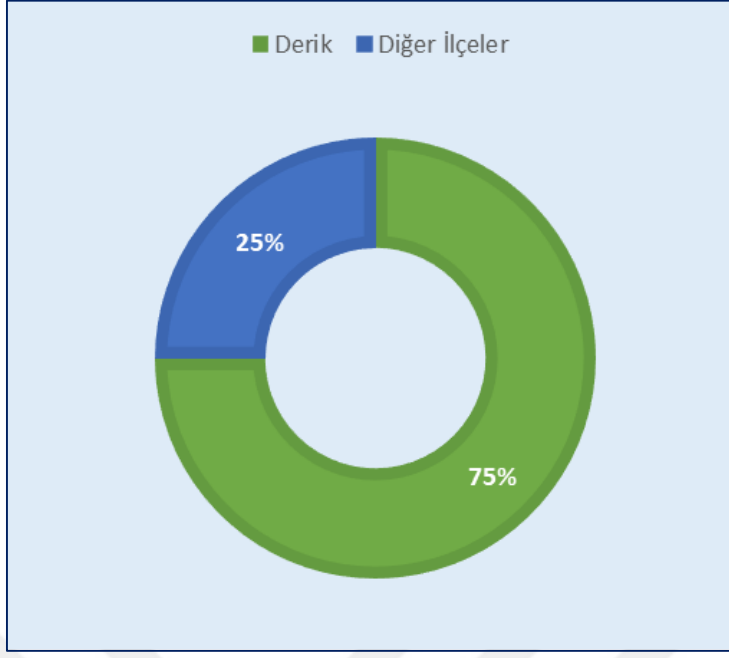
Mardin iline bağlı Merkez, Derik, Kızıltepe, Nusaybin ve Yeşilli ilçelerinde toplam 812 hektarlık alanda yaklaşık 2.500 ton zeytin üretimi gerçekleştirilmektedir. Bu üretim hacmiyle Mardin, GAP Bölgesi'nde yer alan zeytin üreticisi iller arasında üçüncü sırada yer almaktadır.

Görsel 4: Halhali Zeytin Üretim Alanı

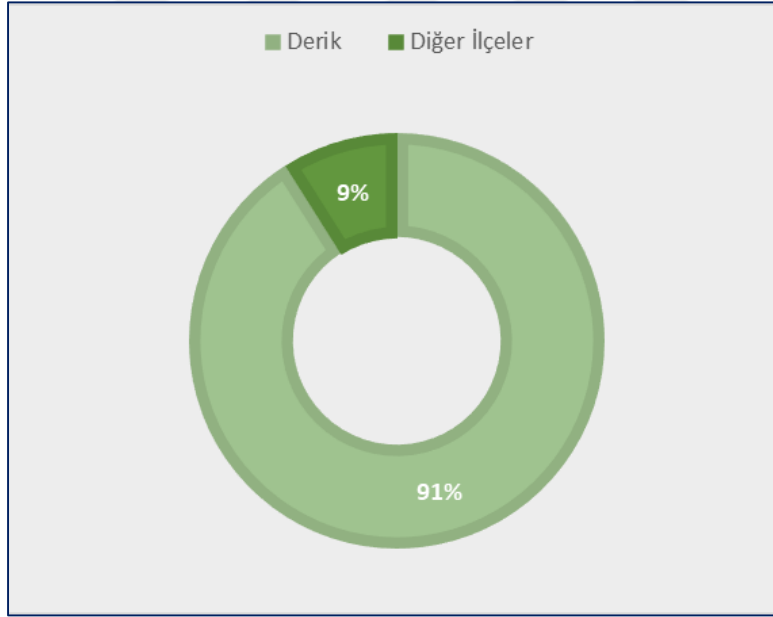
Kaynak: Yazar Tarafından Çekilmiştir.

İl genelindeki zeytin üretiminde Derik ilçesi öne çıkmakta olup, ilin toplam zeytin alanlarının yaklaşık %75'i bu ilçede yer almakta; üretim miktarının ise yaklaşık %91'i Derik tarafından karşılanmaktadır (Grafik 6 ve 7). İlçede uzun yıllardır yetiştirilen Halhali zeytin çeşidine ait bahçelerin büyük bir kısmı günümüzde yaşlanmış ve üretim potansiyelinde azalma görülmeye başlamıştır (Anonim, 2004). Derik'te, çoğunlukla sentetik kimyasal girdiler kullanılmadan yapılan zeytin üretimi, ağırlıklı olarak yeşil sofralık olarak değerlendirilmekte; ayrıca ürünün bir kısmı Arap ülkelerine ihraç edilerek ilçe ekonomisine önemli düzeyde katkı sağlamaktadır ((Anonim, 2004)Doran vd., 2008).

Grafik 6: Mardin İlinde Zeytin Üretim Alanlarının İlçelere Göre Dağılımı (%): Derik İlçesinin Üretim Alanındaki Payı

Kaynak: Derik Halhali Zeytini İşleme ve Paketleme Tesisi Fizibilite Raporu Verilerinden Yararlanılmıştır.

Grafik 7: Mardin İli Zeytin Üretimi İçerisinde Derik İlçesinin Oransal Payı

Kaynak: Derik Halhali Zeytini İşleme ve Paketleme Tesisi Fizibilite Raporu Verilerinden Yararlanılmıştır.

Ancak yerel halk, atalarından miras kalan bu üretim pratiğini son yıllarda ekonomik bir gelir kaynağından ziyade, geleneksel bir alışkanlığı sürdürme amacıyla gerçekleştirmektedir. Mardin'in diğer ilçelerine kıyasla daha geniş zeytinlik alanlarına sahip olan Derik halkı için, söz konusu biyolojik çeşitliliğin korunması stratejik bir öneme sahiptir. Bu üretim modeli, yalnızca bir tarımsal faaliyet olarak değil, aynı zamanda kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliğini destekleyen stratejik bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Derik'te Halhali zeytin çeşidinin yaygın biçimde yetiştirilmesi, bölge halkının tarımsal üretime olan bağlılığını pekiştirmekte ve yerel sosyo-ekonomik yapının sürekliliğine katkı sunmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin ağırlıklı olarak aile işletmeleri düzeyinde yürütülmesi, kırsal nüfusun yerinde istihdamını mümkün kılmakta ve kentlere yönelen göç eğilimlerini azaltıcı bir etki yaratmaktadır. Bu durum, kırsal kalkınma politikalarının temel hedeflerinden biri olan yerel kaynakların, yine yerel aktörler eliyle değerlendirilmesini teşvik etmektedir. Öte yandan, Derik'te zeytin üretimi büyük ölçüde geleneksel yöntemlere dayalı biçimde sürdürülmekte olup, kimyasal girdilerin sınırlı kullanımı çevresel sürdürülebilirliği destekleyen bir üretim yapısı ortaya koymaktadır. Bu geleneksel bilgi ve uygulamaların nesilden nesile aktarılması, sadece kültürel sürekliliği değil, aynı zamanda bilgi temelli kırsal kalkınma anlayışının güçlenmesini de beraberinde getirmektedir. Derik'te geleneksel yöntemlerle sürdürülen zeytin üretimi, yalnızca kırsal kalkınma ve çevresel sürdürülebilirlik açısından değil, aynı zamanda kültürel bir mirasın korunması yönüyle de önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Halhali zeytin çeşidinin uluslararası düzeyde tanınırlık kazanmış olması, bölgedeki üretim potansiyelinin küresel pazarlara entegre edilebileceğine işaret etmektedir. Bu potansiyelin etkin biçimde değerlendirilebilmesi için üretim süreçlerinin koordine edilmesi, kalite standartlarının korunması, markalaşma ve tanıtım faaliyetlerinin artırılması gibi adımlar büyük önem taşımaktadır. Bu tür stratejik yaklaşımlar, hem yerel üreticilerin gelir düzeyini artıracak hem de Derik ilçesinde sürdürülebilir ve bütüncül bir kalkınma dinamiğini harekete geçirecektir. Dolayısıyla Halhali zeytini, yalnızca ekonomik bir ürün olarak değil; aynı zamanda kültürel kimliğin, geleneksel bilginin ve biyolojik çeşitliliğin taşıyıcısı olan çok yönlü bir değer olarak ele alınmalıdır. Bu yerel ürünün planlı, sürdürülebilir ve katılımcı bir anlayışla değerlendirilmesi, Derik'i kırsal kalkınma bağlamında örnek gösterilebilecek bir model hâline getirebilir. Tüm bu veriler ışığında, Halhali zeytini; biyolojik özellikleri, kimyasal içerik kalitesi ve geleneksel üretim biçimiyle hem bölgesel

kalkınmaya katkı sağlayan stratejik bir tarım ürünü hem de yüksek katma değer potansiyeli taşıyan yerel bir zenginlik olarak öne çıkmaktadır.

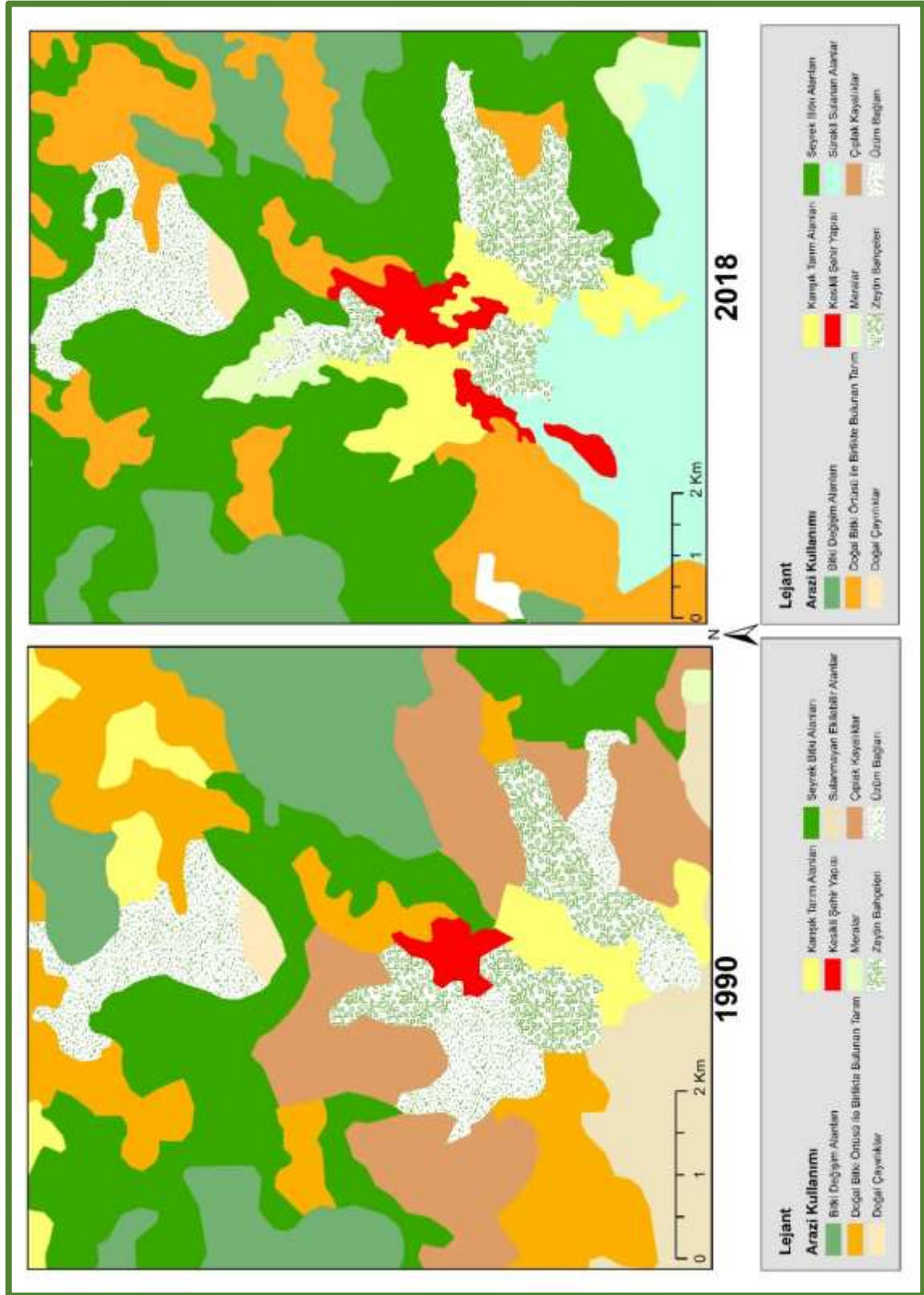
3.2. Derik'in Mekânsal Gelişim Süreci İle Birlikte Zeytinlik Alanların İmara Açılması

Nüfus artışına bağlı olarak konut ihtiyacında yaşanan yükseliş, zeytinlik alanlara doğru yerleşim baskısının artmasına neden olmuştur (Görsel 5 ve 6). Şehrin ilk kurulum alanı incelendiğinde, yerleşimin dağın orta kesimlerinden başlayarak zamanla eteklere doğru yayıldığı görülmektedir. Yıllar içerisinde nüfusun artmasıyla birlikte konut talebi de paralel olarak yükselmiş, bu durum engebeli yapıya sahip eski yerleşim alanları yerine, zeytinliklerin bulunduğu daha düz arazilere olan yönelimi artırmıştır (Harita 8). Çalışma alanında yapılan gözlemler, şehrin mekânsal olarak büyümesiyle birlikte zeytinliklerin kapladığı dekar alanın azaldığını; buna karşın yerleşim alanlarının genişlediğini göstermektedir. Bu süreç, tarihi, kültürel ve biyolojik açıdan miras niteliği taşıyan zeytin bahçelerinin zamanla daralmasına yol açmaktadır. Son yıllarda konut ihtiyacının artış göstermesi, zeytinlik alanlar üzerinde ciddi bir baskı unsuru haline gelmiştir. Her ne kadar belediye tarafından bu alanlarda yapılaşmayı önlemek amacıyla ruhsat verme yasağı uygulanıyor olsa da, yerel halkın bir kısmı kendi mülkiyetlerinde bulunan zeytin ağaçlarını keserek konut inşa etme yönündeki eğilimlerini sürdürmektedir. Bu çerçevede, çalışma alanında çok sayıda ruhsatsız yapının bulunduğu tespit edilmiştir. Söz konusu ruhsatsız yapılaşma, zeytinliklerin resmi kayıtlarda olduğundan daha düşük bir alan kapladığı izlenimini yaratmakta ve bu durumun, alana ilişkin sağlıklı veri elde edilmesini güçleştirdiği değerlendirilmektedir. Bu nedenle zeytinlik alanlardaki değişimin daha sağlıklı analiz edilebilmesi amacıyla uydu görüntülerinden faydalanılmıştır. 1990 yılına ait verilerde zeytinliklerin geniş bir alana yayıldığı gözlemlenirken, 2018 yılına gelindiğinde yerleşim alanlarının artmasıyla birlikte zeytinliklerin belirgin şekilde azaldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, zeytinliklerin mekânsal açıdan giderek daraldığını ve bu alanların ciddi bir tehdit altında olduğunu ortaya koymaktadır. Zeytinlik alanların daralmasına neden olan temel unsurlar arasında sadece kentleşme baskısı değil, aynı zamanda iklimsel ve ekonomik faktörler de önemli rol oynamaktadır. Son yıllarda küresel iklim değişikliğinin sıcaklık rejimleri ve yağış miktarı üzerindeki etkileri dikkate alındığında, yaz aylarının oldukça sıcak ve kurak geçtiği Derik gibi bölgelerde zeytin

çiçeğinin gelişim evresine denk gelen kuraklık dönemleri, su yetersizliğini daha da belirgin hale getirmektedir. Çalışma sahasında mevcut su rezervlerinin sınırlı olması, sulamanın nöbetleşe sistemle gerçekleştirilmesine neden olmakta ve bu durum bitkisel üretim üzerinde doğrudan bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Suyu erişimde yaşanan sıkıntılar, zeytin ağaçlarının verimini düşürmekte ve bazı durumlarda ağaçların kurummasına yol açmaktadır. Verim düşüklüğü nedeniyle yeterli ürün alınamaması, yerli halkın zeytin tarımına olan ilgisini ve bağlılığını azaltmaktadır. Diğer bir ifadeyle, susuzluk nedeniyle kuruyan ve takip eden yıllarda ürün veremeyecek duruma gelen zeytin ağaçları, çiftçiler tarafından kesilmekte ve bu da zeytinliklerin sayıca azalmasına yol açmaktadır. Uzun vadede değerlendirildiğinde, bu durum zeytin tarımına yönelik ilginin giderek azalacağına işaret etmektedir. Çünkü ekonomik açıdan yeterli getiriye sağlamayan, üretim maliyetleri yüksek olan bir tarımsal ürünün tercih edilmemesi kaçınılmazdır. Bununla birlikte, iklimsel ve ekonomik zorlukların yanı sıra, artan arazi talebi de zeytinliklerin korunmasını zorlaştıran bir başka etkidir. Son yıllarda tarım alanlarından ziyade yapılaşmaya uygun düz arazilere olan talebin artması, yerli halkı tarım alanlarını imara açma yönünde eğilim göstermeye itmektedir. Her ne kadar zeytin, belirli yıllarda yüksek verim kapasitesine sahip bir meyve olsa da, bu getirinin süreklilik arz etmemesi ve yıllık kazancın istikrarsız oluşu, halkın ilgisini zayıflatmaktadır. Buna karşın, zeytinliklerin konut alanına dönüştürülerek kiraya verilmesi ya da satış yoluyla değerlendirilmesi, daha az emek gerektiren ve kısa vadede daha cazip bir ekonomik getiri sunan bir alternatif olarak öne çıkmaktadır. Ancak zeytin tarımına gereken önemin verilmesi ve bu alandaki potansiyelin planlı biçimde desteklenmesi durumunda, halkın toprağa olan yaklaşımının yeniden tarımsal üretim yönünde şekillenmesi ve atadan gelen bu üretim geleneğinin sürdürülmesi mümkün olabilir. Sonuç olarak, Derik ilçesinde zeytinlik alanların daralması, yalnızca nüfus artışı ve kentleşmeye bağlı mekânsal genişleme ile açıklanamayacak kadar çok boyutlu bir süreci ifade etmektedir. İklim değişikliğinin getirdiği su kıtlığı, tarımsal verimliliği olumsuz yönde etkilemekte; ekonomik belirsizlikler ise yerel halkın zeytin tarımına olan ilgisini zayıflatmaktadır. Bu durum, hem doğal hem de kültürel bir miras olan zeytinliklerin geleceğini tehdit etmektedir. Ayrıca, yapılaşmaya uygun arazilere artan talep ve ruhsatsız yapılaşmalar da zeytin alanlarının resmi ölçekte doğru şekilde tespit edilmesini zorlaştırmaktadır. Tüm bu dinamikler bir arada değerlendirildiğinde, zeytin tarımının sürdürülebilirliği için planlı

arazi yönetimi, iklim koşullarına uyumlu tarım uygulamaları ve üretici destek mekanizmalarının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Aksi takdirde, bölgeye özgü olan bu değerli tarım ürünü, hem ekonomik hem de ekolojik açıdan geri dönüşü güç kayıplarla karşı karşıya kalacaktır.

Harita 8: Çalışma Sahasının 1990 ve 2018 Yılları Arazi Kullanım Haritası

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Görsel 5: Çalışma Sahasının 2004 Google Earth Pro Görüntüsü

Kaynak: Google Earth Pro.

Görsel 6: Çalışma Sahasının 2024 Google Earth Pro Görüntüsü

Kaynak: Google Earth Pro.

3.3. Halhali Zeytinin Kırsal Kalkınma Bağlamında Değerlendirilmesi

Kırsal kalkınma, kırsal alanlardaki ekonomik, sosyal ve çevresel koşulların iyileştirilmesini amaçlayan çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreç, kırsal bölgelerde yaşayan insanların yaşam standartlarını yükseltmeyi, gelir seviyelerini artırmayı, iş imkanlarını genişletmeyi ve genel refahlarını geliştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca kırsal kalkınma, bölgesel kaynakların etkin ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını teşvik etmekte, bu sayede sahada yaşayan bireylerin ekonomik ve sosyal refahına katkı sağlamaktadır (Pekizoğlu, 2012). Bu çerçevede, Derik gibi küçük ölçekli kırsal sahalarda yaşayan bireyler için kırsal kalkınma kavramı, geçim kaynaklarının büyük oranda tarım ve

hayvancılığa dayandığı coğrafyalarda son derece kritik bir öneme sahiptir. Doğru ve sürdürülebilir kaynak kullanımı ile desteklenen kırsal kalkınma projeleri, özellikle küçük ölçekli sahalarda yaşam standartlarının gelişmesine ve ekonomik büyümeye kapı aralamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, isminden de anlaşılacağı üzere, doğal kaynakların kullanımında uzun vadeli ve çevresel duyarlılık içeren bir yaklaşımı ifade etmekle birlikte, temel olarak ekonomik büyüme ve kalkınmanın sürekliliği ile doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda, ülkelerin sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde geliştirdikleri politika ve stratejiler, ekonomik kalkınmanın dengeli ve kalıcı bir biçimde ilerlemesini hedeflemektedir. Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle ekonominin tüm sektörlerinde sürdürülebilirlik ilkesi ön plana çıkmış, buna bağlı olarak yeni pazarlama anlayışları ve ekonomik modeller geliştirilmiştir. Bu kapsamda sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma yaklaşımları, modern ekonomi-politikaların yeniden şekillenirken temel bileşenleri haline gelmiştir (Pekizoğlu, 2012). Derik gibi küçük ölçekli bölgeler, kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından uygun saha özellikleri sunmakta; burada uygulanacak doğru politikalarla tarım ve turizmin entegrasyonu sağlanarak bölgesel kalkınmaya önemli katkılar yapılabilir. Bu yaklaşım, çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik unsurlarını bir arada ele alan bütüncül bir kalkınma modelinin inşasını mümkün kılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, temel olarak gıda güvenliği ve güvencesinin sağlanması, istihdamın artırılması ve gelir seviyelerinin iyileştirilmesi, doğal ve çevresel kaynakların korunması ile toplumun karar alma süreçlerine etkin katılımın sağlanması gibi dört ana bileşeni içermektedir. Bu bileşenler, küresel ölçekteki politika dokümanlarına ve uluslararası stratejilere yön vermekte, aynı zamanda ulusal ve sektörel planlamalara da yansımaktadır (Pekizoğlu, 2012). Kırsal alanların ekonomileri genellikle kapalı ekonomik yapılar olarak tanımlanmakta ve bu bölgelerde hâkim olan geleneksel üretim yöntemleri ile teknolojik altyapı eksiklikleri, tarımsal verimliliğin düşmesine ve üretilen ürünlerin sınırlı tüketici kesimlerine ulaşmasına yol açmaktadır (Tolunay ve Akyol, 2006). Bu durum, altyapı eksiklikleri ve hizmet sektöründeki yetersizliklerle birleştiğinde, söz konusu bölgelerde yatırım potansiyelinin artırılması ihtiyacını ortaya koymaktadır. Ekonomik faaliyetlerin büyük oranda tarıma dayandığı kırsal bölgelerde, yenilikçi girişimlerin ve yapısal dönüşümlerin başlangıç noktası çoğunlukla tarımsal üretim olmaktadır. Tarımsal üretimde yapılacak olan bu yapısal dönüşümler, hem yerel hem de bölgesel düzeyde

birçok sektörü doğrudan ve dolaylı olarak olumlu yönde etkileyebilme potansiyeline sahiptir (Tolunay vd., 2006). Derik'te üretimi yapılan Halhali zeytinin üretim süreçlerinde karşılaşılan teknik donanım eksiklikleri ve üreticilerin risk ile avantaj analizlerini yeterince yapamaması, ürünlerin pazarlama faaliyetlerinin yerel sınırlar içinde kalmasına neden olmaktadır. Bu durum, Halhali zeytinin ulusal ve uluslararası pazarlara açılmasını zorlaştırmakta ve kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu bağlamda, kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için teknoloji temelli altyapı yatırımları, finansman olanaklarının artırılması ve profesyonel danışmanlık hizmetlerinin sunulması zorunludur. Bu adımlar, kırsal kalkınma projelerinin yalnızca üretim odaklı kalmayıp, pazarlama ve ekonomik entegrasyon süreçlerini de kapsayacak şekilde genişletilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Albayrak ve Güneş, 2010). Yerel yöneticiler, dernekler ve yardım kuruluşlarının bu konulara odaklanması büyük önem taşımaktadır. Çiftçilerin bilinçlendirilmesi, yaptıkları tarımsal üretimin desteklendiğini görmeleri ve teşviklerle motive edilmesi, zeytin üretimine olan bağlılığı artırarak kırsal kalkınma sürecini olumlu yönde etkileyecektir. Ayrıca, Halhali zeytinin pazarda daha geniş alanlara erişebilmesi için halkın bilinçlendirilmesi ve sürdürülebilir kırsal kalkınmanın bu ürün üzerindeki pozitif etkilerinin aktarılması gerekmektedir. Bu tür teşviklerin sağlanması, üreticilerin kalkınmaya bakış açısını olumlu yönde şekillendirecek ve motivasyonlarını artıracaktır. Derik gibi gelişimini tamamlamış küçük ölçekli sahalarda, kırsal kalkınmayı sağlamak amacıyla çeşitli stratejiler geliştirilmektedir. Tarım ve tarım dışı gelir kaynaklarının geliştirilmesiyle birlikte, Halhali zeytinin sanayileşme potansiyeli yerel halk için yeni ekonomik fırsatlar yaratacaktır. Pazar erişiminin artırılması ve ticaretin desteklenmesi, zeytin ürünlerinin daha geniş pazarlara ulaşmasını sağlayarak kırsal kalkınma açısından kritik bir öneme sahiptir. Üreticilere pazarlama ve ticaret becerileri kazandıracak eğitimlerin verilmesi, ürünlerin ulusal ve uluslararası piyasalara açılmasını kolaylaştıracak ve ekonomik değerin artırılmasına katkıda bulunacaktır. Aynı zamanda, çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde doğal kaynakların korunması ve mevcut zeytin alanlarının zarar görmesinin önlenmesi için caydırıcı tedbirlerin uygulanması gerekmektedir. Bu kapsamda, zeytinlik alanlarının korunması ve sürdürülebilir tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, kırsal kalkınmanın anahtarı olarak

değerlendirilebilir. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve etkin hale getirilmesi, kırsal kalkınma faaliyetlerinin başarılı şekilde yürütülmesini sağlayacaktır.

Son olarak, kırsal turizmin teşviki ve turizm potansiyelinin etkin kullanımı, Derik gibi sahalarda gelir kaynaklarını çeşitlendirecek ve yerel ekonominin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Zeytin tarımı ile turizmin entegrasyonu, bölgenin ekonomik canlılığını artıracak ve kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliğine önemli bir destek sunacaktır. Kırsal kalkınmanın ve sürdürülebilirliğinin sağlanabileceği alanlar genellikle küçük ölçekli sahalardır. Derik ilçesinin Bahçelievler, Zeytinpınar, Kale, Dağ, Cevizpınar, Tepebağ ve Söğütözü mahalleleri, bu bakımdan sürdürülebilir kırsal kalkınma çalışmalarına uygun saha özellikleri taşımaktadır. Sadece dar bir alanda yoğunlaşan zeytin tarımı, diğer bölgelerdeki kurak iklim koşulları nedeniyle yeşil alanların zeytin bahçeleri ile sınırlı kalması sebebiyle önemli bir ekolojik ve ekonomik potansiyel oluşturmaktadır. Bu alanlarda yapılacak rekreasyon ve turizm entegrasyonu projeleri, zeytin tarımına zarar vermeden bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacaktır. Gab Vadisi'nde bulunan doğal tabiat parkı ve kontrollü turizm planlamaları, zeytin bahçelerinin korunmasıyla birlikte sürdürülebilir ekonomik fayda yaratabilecek önemli unsurlardır. Arz ve talep dengesinin güçlendirilmesi, zeytin gelirlerinin azalması sorununu çözerek, yerel halk için zeytin tarımının sürdürülebilir bir geçim kaynağı haline gelmesini sağlayacaktır. Atalardan miras kalan doğal ve geleneksel üretim yöntemleriyle sürdürülen Halhali zeytinin, doğru planlama ve politikalarla desteklenmesi; gelişimini tamamlamamış bu sahada yeni ekonomik kapıların açılmasına olanak tanıyacaktır. Ayrıca, yerel halkın ekonomik refahının artırılması ve kadın istihdamının desteklenmesi açısından zeytin işleme atölyelerinin kurulması ve yaygınlaştırılması büyük önem arz etmektedir. Doğru plan ve politikaların uygulanması, Derik gibi kırsal alanlarda yaşayan bireylerin yaşam standartlarını yükseltmek ve ekonomik refahlarını iyileştirmek açısından kritik önemdedir. Bu uygulamalar sayesinde, bölgenin temel geçim kaynağı olan tarım ile turizmin entegrasyonu sağlanarak ekonomik bağımsızlık elde edilebilecektir. Kırsal kalkınmanın etkin stratejilerle gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, Derik'te gerçekleştirilen Halhali zeytin tarımının geleceği açısından vazgeçilmezdir.

Sonuç olarak, Halhali zeytini Derik'in kırsal kalkınma sürecinde hem ekonomik hem de kültürel açıdan stratejik bir öneme sahiptir. Sürdürülebilir tarım uygulamaları ve entegre kalkınma politikaları ile desteklendiğinde, bu yerel ürün bölge halkının gelir düzeyinin

yükseltilmesine, istihdamın artırılmasına ve doğal kaynakların korunmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca, tarım ve turizmin uyumlu entegrasyonu, Derik'in kırsal kalkınma hedeflerine ulaşmasında önemli bir araç olarak işlev görecektir. Bu nedenle, Halhali zeytininin kırsal kalkınma kapsamındaki değerlendirilmesi, bölgenin sürdürülebilir ekonomik ve sosyal gelişimi için temel bir gerekliliktir.

SONUÇ

Türkiye’de zeytin üretim alanlarının büyük çoğunluğu Akdeniz havzasında yoğunlaşmış olmakla birlikte, Derik ilçesi bu coğrafyanın dışında yer almasına rağmen sahip olduğu mikro-klima koşulları nedeniyle zeytin üretiminde özgün bir konuma sahiptir. İlçe merkezinde Akdeniz iklimine benzer iklimsel özelliklerin görülmesi, jeolojik ve toprak yapısının zeytin yetiştiriciliğine elverişli olması, zeytin tarımının devamlılığı açısından önemli avantajlar sunmaktadır. Özellikle kuzeyden esen soğuk rüzgârların zeytinliklere ulaşmasını engellemesi, Eosen yaşlı kalker oluşumlarının yaz aylarında gölge etkisi yaratarak ağaçların nemli kalmasına katkı sağlaması ve Kahverengi Orman toprakları gibi toprak türlerinin varlığı, Halhali zeytininin kalitesini ve verimliliğini artıran temel faktörlerdir. Ancak elde edilen sayısal arazi verileri ve uydu görüntüleri, 1990’dan 2018’e kadar geçen sürede zeytinlik alanlarının yerleşim alanlarına dönüştüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum, tarihi ve kültürel miras değerine sahip zeytin bahçelerinin önemli bir tehdit altında olduğunu göstermekte, doğal ve tarımsal alanların korunması gerekliliğini gündeme getirmektedir. Ayrıca, küresel iklim değişikliği kaynaklı yağış azalması ve su kaynaklarının yetersizliği, zeytinliklerin sulanmasında güçlükler yaratmakta; bu da verim ve ağaç sağlığı üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Bu sorunların çözümünde Derik Ovası Sulama Projesi gibi altyapı yatırımlarının önemi büyüktür. Sulama olanaklarının artırılması, çiftçilerin üretime olan bağlılığını güçlendirecek ve zeytinlik alanların korunmasına katkı sağlayacaktır. Zeytin tarımında verimliliğin sürdürülebilir kılınması için pilot uygulama alanlarının oluşturulması, çiftçilere yönelik eğitim ve teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun yanında, Halhali zeytininin biyolojik çeşitliliğinin korunması ve kalitesinin sürdürülebilir biçimde garanti altına alınması amacıyla biyolojik kaçakçılıkla mücadele çalışmalarının yoğunlaştırılması elzemdir. Derik ilçe merkezinde yer alan mahallelerde zeytinlikler ile yerleşim alanlarının iç içe geçmesi, mevcut zeytin alanlarının korunmasını zorlaştırmakta; bu nedenle tarıma elverişsiz alanların yerleşim için kullanılması gibi planlamaların hayata geçirilmesi önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, bölgenin turizm potansiyelinin zeytin tarımı ile entegrasyonu, ekonomik çeşitlilik ve gelir artışı açısından kritik bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Derik’in doğal tabiat parkı ve Gab Deresi gibi doğal çekim merkezlerinin zeytin hasadının düşük olduğu dönemlerde turizm amaçlı

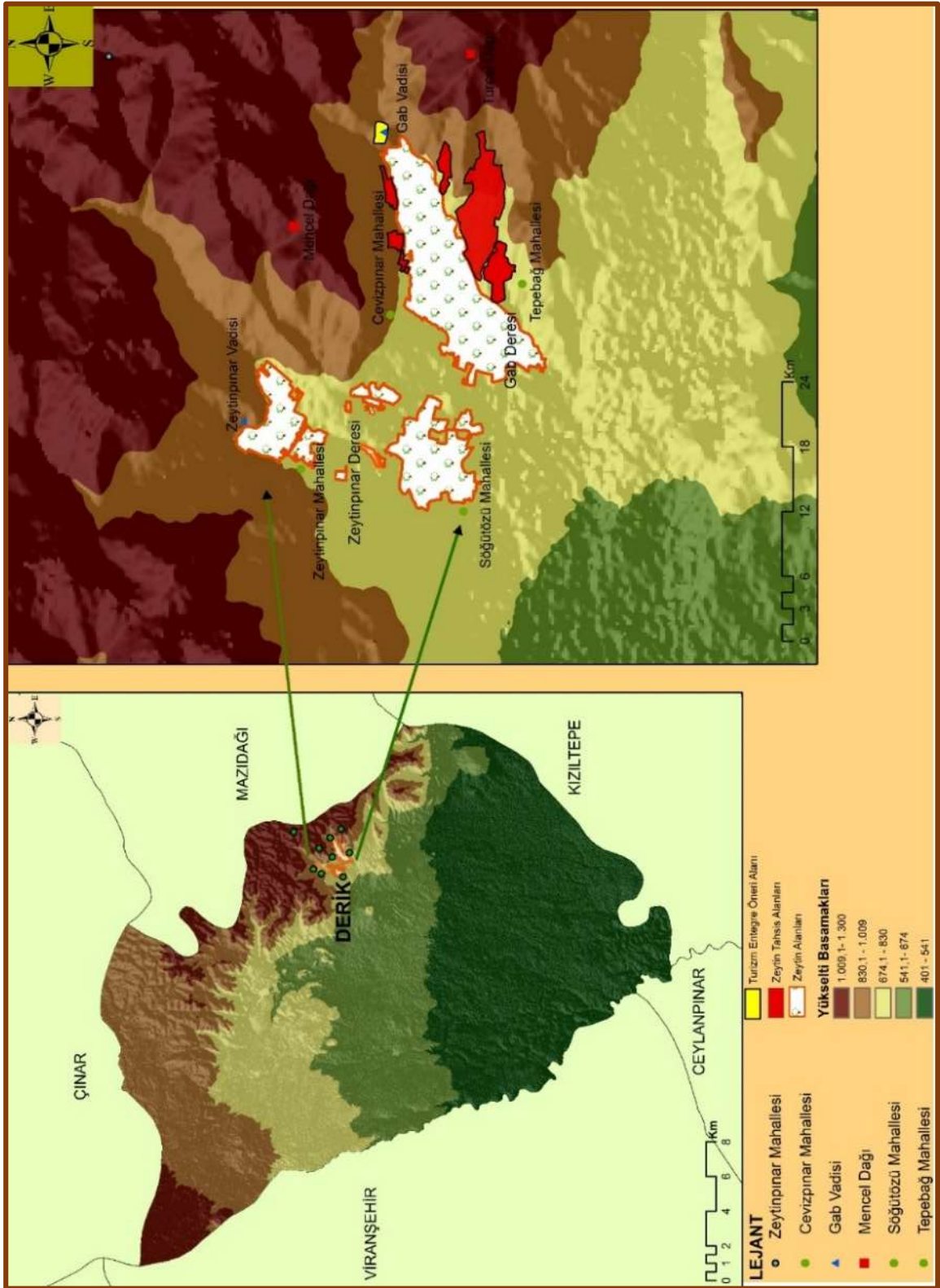
kullanımı, yerel ekonomiye yeni kaynaklar yaratabilir (Şekil 9). Bu kapsamda yöresel yemeklerin ve kültürel deneyimlerin turizmle bütünleştirilmesi, hem turizmin çeşitlenmesini hem de kırsal kalkınmanın desteklenmesini sağlayacaktır.

Zeytin toplama ve işleme süreçlerinde geleneksel yöntemlerin devam ettirilmesi, bölge kültürünün yaşatılması ve zeytin ürünlerinin özgünlüğünün korunması açısından önemlidir. Ancak, üretim alanlarında altyapı eksikliklerinin giderilmesi, örneğin zeytinlik içi yolların iyileştirilmesi gibi fiziki düzenlemeler de verim ve iş gücü verimliliğini artıracaktır. Zeytinyağı üretiminde soğuk sıkım gibi özgün yöntemlerin korunması ve makinelik üretime yönelik yatırımların yapılması, ürün kalitesinin artmasına katkı sağlayacaktır.

Ayrıca, Dünyada zeytin tarımı ve turizmin entegre edildiği örnekler, Derik için uygulanabilir model niteliğindedir. Örneğin İspanya'nın Oliete bölgesinde yürütülen Apadrinaunolivo girişimi, terk edilmiş zeytinlikleri yeniden canlandırarak "oleoturizm" odaklı bir kalkınma süreci başlatmış ve yerel halk için yeni ekonomik fırsatlar yaratmıştır (Apadrinaunolivo, 2024). Benzer şekilde Yunanistan'da Peloponez'deki Eumelia çiftliği, zeytin hasadı, zeytinyağı sıkımı ve yöresel mutfak deneyimlerini turizmle birleştirerek sürdürülebilir kırsal kalkınma örneği sunmaktadır (The Guardian, 2023). Hırvatistan'ın Lastovo Adası'nda ise zeytinyağı üretimi, sürdürülebilir turizm destinasyonlarının merkezine yerleştirilmiş; böylece hem üretim süreçleri şeffaf biçimde ziyaretçilere açılmış hem de kültürel miras korunmuştur (SMILO Program, 2021). Bu örnekler, Derik'in Halhali zeytinini merkeze alan bir turizm rotasının oluşturulabileceğini göstermektedir. Zeytin hasadı deneyimlerinin, sabun ve zeytinyağı atölyelerinin, yöresel yemeklerin ve doğal alanların turizme entegre edilmesi, hem Halhali zeytininin marka değerini yükseltecek hem de Derik'te kırsal kalkınmayı destekleyen yenilikçi bir ekonomik modelin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Derik ilçesinde zeytin tarımı ve kültürel mirasın turizmle entegre edilebilmesi için tematik bir turizm rotası oluşturulması mümkündür. Bu rota; ilçenin tarihi mahallelerinden başlayarak Halhali zeytinliklerinin gezilmesini, hasat döneminde ziyaretçilerin zeytin toplama deneyimine katılımını, ardından geleneksel yöntemlerle zeytinyağı sıkımının izlenmesini ve sabun üretim atölyelerinin ziyaret edilmesini kapsayabilir. Rota üzerinde ayrıca yöresel yemeklerin tadılabileceği köy evleri, kültürel gösterilerin yapılabileceği açık alanlar ve Gab Deresi gibi doğal güzelliklerin tanıtılabileceği noktalar planlanmalıdır. Böylece ziyaretçilere

hem tarım-turizm bütünleşmesi sağlanacak hem de yöre halkı için yeni gelir kaynakları yaratılacaktır. Bu tür bir turizm rotası, sürdürülebilir kalkınmayı destekleyecek ve Derik'in ulusal ölçekte tanınırlığını artıracaktır.

zeytin üretiminin sürdürülebilirliğini artırmak ve yerel ekonomiye katma değer sağlamak amacıyla yöre mimarisiyle uyumlu küçük ölçekli atölyeler kurulmalı, bu atölyelerde kadın istihdamı teşvik edilmelidir. Bu uygulamalar, hem üretimin çeşitlenmesini hem de kırsal turizmin gelişimini destekleyerek Derik'in ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkı sağlayacaktır. Halhali zeytininin coğrafi işaret alması gibi marka değerinin artırılması yönündeki çalışmalar, ürünün ulusal ve uluslararası pazarlarda rekabet gücünü yükseltecek ve üreticilerin gelir düzeyini olumlu yönde etkileyecektir. Tüm bu faktörler bir arada değerlendirildiğinde, Halhali zeytininin kırsal kalkınma sürecinde önemli bir lokomotif rolü üstlendiği, sürdürülebilirlik ve entegrasyon stratejilerinin başarılı uygulanmasıyla bölge ekonomisine ve kültürel mirasa anlamlı katkılar sağlayabileceği ortaya çıkmaktadır

Harita 9: Çalışma Sahası İçin Turizm Entegre Öneri Alanı

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Doğal ve geleneksel yöntemlerle üretilen Halhali zeytini ve zeytinyağının marka değerinin artırılması amacıyla özgün bir logo tasarımı ve özel şişe tasarımı yapılması gerekmektedir. Bu adımlar, ürünün pazardaki ayırt edici kimliğini güçlendirecek ve tüketici bilinirliğini artıracaktır. Ayrıca, etkili pazarlama stratejileriyle desteklenen ulusal çapta reklam ve tanıtım faaliyetleri, ürünün geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak bölgesel kalkınmaya katkı sunacaktır. Yöresel ürün satış noktalarının oluşturulması ve bu noktaların sosyal medya platformlarında aktif şekilde tanıtılması, markalaşma sürecinin hızlanmasına olanak tanıyacak önemli bir araçtır. Bununla birlikte, atalarımızdan miras kalan sabun üretim geleneğinin devamlılığının sağlanması, kültürel mirasın korunması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu geleneğin unutulmaya yüz tutmaması için eğitim ve teşvik programlarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Halk eğitim merkezleri, bu eğitimlerin verilmesi için uygun mekanlar olarak değerlendirilebilirken, zeytin üretim atölyeleri ürün satışının da gerçekleştirilebileceği etkin alanlar olarak planlanmalıdır. Ayrıca, zeytin ve sabun üretim süreçlerinin turizm destinasyonlarına dahil edilmesi, ziyaretçilerin üretim aşamalarına aktif katılımını sağlayarak deneyimsel turizmin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Bu yaklaşım, hem kültürel mirasın yaşatılmasına hem de bölge ekonomisinin çeşitlendirilmesine hizmet edecektir.

Sonuç olarak, çalışma sahasında doğal ve geleneksel zeytin üretim biçimlerinin korunması ve bu üretim tarzının kırsal kalkınma bağlamında değerlendirilmesi, Derik ilçe merkezi için ekonomik açıdan kritik bir öneme sahiptir. Sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanabilmesi için tarım ve turizmin entegrasyonunun etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Böylece, azalan zeytinlik alanların üretim kapasitesi artırılabilir ve doğal üretim yöntemlerinin devamlılığı sağlanabilir. Derik'in kırsal kalkınma sürecinde başarılı olması, bu üç temel unsurun dengeli ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasına bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Abatay, G., & Karakuzulu, Z. (2023). Derik ilçesi Halhali zeytin üretiminin kırsal kalkınma açısından değerlendirilmesi. In A. Şahin (Ed.), Sosyal bilimlerde akademik araştırma ve değerlendirmeler-VI. Özgür Yayınları.
- Abukan, S. (2020). Derik ilçesinin jeomiras potansiyelinin araştırılması (Yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Albayrak, M., & Güneş, E. (2010, Nisan 15–17). Geleneksel gıdalarda pazarlama stratejileri. International Symposium on Traditional Foods from Adriatic to Caucasus, Tekirdağ, 4–6.
- Apadrinaunolivo. (2024, 26 Aralık). El proyecto ‘Oleoturismo entre olivos recuperados’ de Oliete, liderado por Apadrinaunolivo.org, se posiciona como una iniciativa de desarrollo en el medio rural. SER Teruel. <https://cadenaser.com/aragon/2024/12/26/el-proyecto-oleoturismo-entre-olivos-recuperados-de-oliete-liderado-por-apadrinaunolivoorg-se-posiciona-como-una-iniciativa-de-desarrollo-en-el-medio-rural-ser-teruel/>
- Ay, M. (2018). Derik ilçesinde (Mardin) yetiştirilen yerel zeytin çeşitlerinin bazı morfolojik, fenolojik, pomolojik ve kimyasal özelliklerinin belirlenmesi (Yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Çakmak, E. (2010). Türkiye’de tarım politikaları ve sürdürülebilir kalkınma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Çetin, M. (2006). Teori ve uygulamada bölgesel sürdürülebilir kalkınma. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.
- Derik Halhali Zeytini İşleme ve Paketleme Tesisi Fizibilite Raporu. (2021). <https://corinecbs.tarimorman.gov.tr/>
- Doran, İ., Koca, Y. K., Pekkolay, B., & Mungan, M. (2008). Derik yöresi zeytinliklerinin beslenme durumunun tespiti. Akdeniz University Journal of the Faculty of Agriculture, 21(1), 131–138.
- DPT. (2006). Dokuzuncu kalkınma planı (2007–2013), kırsal kalkınma özel ihtisas komisyonu raporu. Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2010). Onbirinci kalkınma planı (2019–2023). Devlet Planlama Teşkilatı.
- Efe, R., Soykan, A., Cürebal, İ., & Sönmez, S. (2013). Dünyada, Türkiye’de, Edremit Körfezi çevresinde zeytin ve zeytinyağı. Edremit Belediyesi Kültür Yayınları, (7).
- Erdinç, E. (2018). Derik (Mardin) ilçesinin güneyindeki volkanik sahanın jeomorfolojisi (Yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı.

- Ergelen, O. (2024). Türkiye tarımında kendi kendine yeterlilik (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Sakarya.
- Katipoğlu, P. (2019). Tarımda ekonomik, beşeri ve sosyal sermayenin kırsal kalkınmada önemi (Yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Aydın.
- Kaypak, Ş. (2011a). Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevre. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.
- Kaypak, Ş. (2011b). Sürdürülebilir kırsal kalkınma ve yerel yönetimler. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8(2), 1225–1244.
- Keleş, R. (2011). Türkiye’de kalkınma politikaları. İletişim Yayınları.
- Koç, A. A., & Gülçubuk, B. (2015). Tarımda sürdürülebilirlik ve kırsal kalkınma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Yayınları.
- Özçelik, H. (2016). Teknik not: Derik zeytini ve zeytinlikleri. Süleyman Demirel University Faculty of Arts and Science Journal of Science, 11(2), 133–135.
- Pekizoğlu, F. (2012). Sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınma kavramı içinde tarım-turizm-kırsal alan ilişkisi ve sonuçları. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14(22), 83–92.
- SMILO Program. (2021, 22 Eylül). In Lastovo, the olive oil production promotes sustainable tourism. <https://smilo-program.org/2021/09/22/in-lastovo-the-olive-oil-production-promotes-sustainable-tourism/>
- The Guardian. (2023, 24 Nisan). How agritourism is giving a helping hand on Greece’s farms. <https://www.theguardian.com/travel/2023/apr/24/how-agritourism-is-giving-a-helping-hand-on-greeces-farms>.
- Tokalak, İ. (2010). Küreselleşme kısırcasında Türk tarımı. Güler Boy Yayınları.
- Tolunay, A., & Akyol, A. (2006). Kalkınma ve kırsal kalkınma: Temel kavramlar ve tanımlar. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, A(2), 3–6.
- Tolunay, A., & Akyol, A. (2009). Kalkınma ve kırsal kalkınma: Temel kavramlar ve tanımlar [Development and rural development: Main concepts and definitions]. Turkish Journal of Forestry, 7(2), 116–127.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (1999). Ekonomik coğrafya: Küreselleşme ve kalkınma. Çantay Kitabevi.
- T.C. Derik Kaymakamlığı. (2023). İlçemizin tarihçesi. <http://www.derik.gov.tr/ilcemizin-tarihcesi>.

T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. (2006). Zeytin yetiştiriciliği (Yayın No: 6, s. 20). İzmir.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Gülbin ABATAY	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Coğrafya
Makale ve Bildiriler	
1. Abatay, G. ve Karakuzulu, Z. (2023). Evaluation of Derik District Halhalî Olive Production in Terms of Rural Development. In: Şahin, A. (ed.), Academic Research and Evaluations in Social Sciences - VI. Özgür	
2. Abatay, G. ve Karakuzulu, Z. (2024). Zeytin Tarımında Kadın Emeginin Derik'in Kırsal Kalkınma Sürecindeki Yeri. Beşeri ve İktisadi Coğrafyada İleri Araştırmalar. Yaz Yayınları.	